

אָ ליובאוויטשער תמים

קורות חייו של
הרב החסיד התמים מוהר"ר
שניאור זלמן משה
סקאבלא
זללה"ה

עיצוב ועימוד:
'חזק' יוזמות חינוכיות והוצאה לאור
טל: 08-8502771 פקס: 08-8502772
E-mail: Chazak@Zahav.net.il

פתח־דבר

תולדות חייו המפוארים בתורה, חסידות ויראת שמים של הרה"ח התמים מוהר"ר שניאור זלמן משה סקאבלא זללה"ה – אינם ידועים כמעט אלא למתי מעט.

החשיבות הגדולה בהדפסת קורות חייו, היא ברורה, ויש בכך תועלת גדולה – למען ידעו הדורות הבאים וילמדו כיצד נראה א ליבאוויטש'ער תמים. מוגשים בזה אפוא תולדות חייו המפורטים, לצד סיפורים ועובדות - מחייו מלאי חסידות וקדושה – אשר התרחשו במרוצת השנים.

על המלאכה הגדולה היה מופקד הנין, הרה"ת הרב **מנחם מענדל ברונפמן** שליט"א, שליקט ממקורות שונים, בכתב ובעל פה, ויצר תמונה שלמה ובהירה.

תודה רבה נתונה להרה"ג הרה"ח ר' **אליהו לנדא** שליט"א, מראשי ישיבת תומכי תמימים בכפר חב"ד, על עזרתו הרבה ועל שהגיה את החוברת הזו.

שלמי תודה למשפחת הרה"ח ר' **יצחק סקאבלא** וילדיו שליט"א מניו יורק, על עזרתם בהוצאה הכספית ובכלל, וכן לכל מי שסייע בעצה ובמעש.

וברכה מעומק הלב לסבא היקר, הרה"ח ר' **אברהם סקאבלא** שליט"א – שיזכה לאריכות ימים ושנים טובות מתוך בריאות ונחת מכל הילדים, הנכדים והנינים.

יתן ה' ונזכה לראות מביאת משיח צדקנו ובקיום היעוד "והקיצו ורננו שוכני עפר", וזקנינו הגדול ז"ל בתוכם.

א ליובאוויטש'ער תמים

בנימה אישית

לאישיותו של העלטער זיידע, הרב החסיד והתמים מוהר"ר שניאור זלמן משה סקאבלא זללה"ה, התוועדתי רק בבחרותי. זעיר כאן וזעיר שם שמענו פירורים קטנים על דמותו המיוחדת, מיוחדת בין מיוחדים, אולם מעבר לזה לא שמענו. דמותו עמדה עמומה, כמו אפופה אפילה, והשנים שעברו חלפו רק סייעו בשכחה ובעמעום זקנינו דמות דגולה וגדולה בעבודת ה', דמות שהיא גם אהובה והיא גם מחנכת מעצם עצמה.

כשנעשיתי תלמיד בישיבת תומכי תמימים, וכאשר שמעתי ממשפיעי דא"ח בהתוועדויות ובהזדמנויות אחרות סיפורים אודות אב הסבא, החילותי ליגע ברקימת דמותו. הלכתי אצל הסבא, ר' אברהם שי', ודליתי פעם אחר פעם סיפורים ופרטים קטנים מתולדות חייו. הלכתי אצל אישים שהכירוהו, וכמו צמא למים ורעב ללחם שקקתי ובלעתי כל פירור מידע אודותיו.

הדחף הזה לדעת כל כמה שניתן אודות הרב ר' זלמן, העלטער זיידע, הוביל אותי לשאול אודותיו אצל מי שרק ידעתי כי ניתן להציל ממנו שבב של מידע. אז בעצם הבשילה בקרבי ההבנה, לראשונה, כי ר' זלמן היה חסיד מזן מיוחד. מהבכירים של גידולי ישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש. אותה עת, אמרו לי הכול: אתה מוכרח לגשת אצל הרה"ג ר' אליהו לנדא שליט"א. ידו לא זזה מידו של ר' זלמן חמש שנים תמימות, והוא יודע אודותיו יותר מכל אחד אחר. כשיצאתי מהרב ר' אליהו לנדא, מכלול העובדות שידעתי עד עתה, ועובדות רבות שנוספו לי מעתה הוארו באור מאחד ומאחה. החילותי לחוש כי מכיר אני קמעה את דמות אב הסבא, ואז הבנתי גודל דמותו. הידע הזה עורר בי תחושה של תביעה, ומאז גם התחלתי להבין מעט מזעיר,

מה הייתה כוונת רבינו נ"ע בהקמת ישיבת תומכי תמימים, ובהתביעה שתלמידי התמימים יהיו "חיילי בית דוד".

ר' זלמן היה איש פיקח מאוד, נעים הליכות עד מאוד, וקל מאוד היה לאוהבו. בעל נימוסים היה, עדין ביותר ונוח לבריות. היה ממש בביטול בפני כל אחד. צנוע ביותר, 'פנימי' אמיתי, שקט מאד, נחבא אל הכלים, ממעט בדיבורו, וכמעט שלא מדבר אודות עצמו. משפט שלם היה "אומר" בהרמת גבה. אמר לי סבא, ר' אברהם, שכמעט ולא ידועים לו פרטים אודות משפחתו, משום שר' זלמן מעולם לא דיבר על כך, והדברים כלל לא עניינו אותו. רק מעט מזעיר אמר פה ושם. יחד עם זאת, היה יהודי בעל מדריגה באמת. היה תמים אמיתי, מהמצוינים והיראי שמים שבישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש בשנותיה המפוארות, ומקושר בלב ונפש באמת ומהמקורבים לרבותינו נשיאנו זצקוללה"ה נבג"מ זי"ע.

כל ימות חייו, כולל בשנות האימה הגדולה דרוסיה הקומוניסטית, היה עסוק (במובן המקורי של המילה "עסוק") וממולא בלימוד תורה וחסידות. בשנות הסבל הנורא ביותר שניתן לתאר - בוודאי ליהודי שומר תומ"צ, בוודאי למי ששומר תומ"צ ברמה כה גבוהה ובעלת דרישות כל כך נעלות - מסר הנפש כפשוטו על שמירת תורה ומצוות, וסבל הרבה אז ולאחר מכן כל משך ימי חייו מתשישות גופנית בגלל מסירת נפשו זו.

היה בעל עבודה נפלא ביותר, מתוך רגש עמוק, לבבי ואמיתי. לא דיבר שיחות חולין, והעיד על עצמו שנשמר ממחשבות זרות! קלט הוראות רבותינו נשיאנו בפנימיות, ובמיוחד הוראותיו, הליכותיו ותביעותיו הכוללניות והפרטיות דרבינו הרש"ב נ"ע שהיה מהמקורבים אליו, ובכלל היה "פנימי" ביותר, ללא שום בליטות וחיצוניות.

היה מקורב מאוד אצל רבינו הריי"צ נ"ע (עוד בחיי אביו מוהרש"ב נ"ע), עד מעשה ידוע שארע, ממנו הבין והסיק שהגם שרבינו הריי"צ עדיין איננו רבי, הוא בדוגמת רבי, ומאז התייחס אליו כאל רבי.

בשנותיו האחרונות כשעלה ארצה זכה (כפי שהעיד על עצמו) לשמוע ולקבל הגילויים מרבינו נשיאנו זצוקלה"ה ואף התעתד וכבר היה מוכן לנסוע לבית חיינו, ורק בגלל בריאותו הרופפת ממילא שנתרופפה עוד, נתבטלה נסיעה זו.

ככל החיזיון הזה שתיארתי כאן בקצרה, בוקע ועולה בהרחבה ובפירוט לפי ערך, בגוף ופנים עלי החוברת.

והנה זאת למודעי אשר לא הייתי מעלה על הכתב כל מה ששמעתי, ומה שהוספתי לשמוע ככל שחלף הזמן, כי אינני סבור שר' זלמן היה שבע רצון מכך. כמדומה עלי, שאין בחפצו בהאדרת שמו כלל ועיקר, ואדרבה שבודאי ראה בזה עניין שהוא היפך הכוונה וכו'. תעיד על כך צניעותו, ענוותנותו והעדר בליטותו המובהקת. תן דעתך: הרי גם הדעת שלנו אינה נוחה כל כך מספרי סיפורים אודות דמויות הכוללים מיני גוזמאות וכו' שאין זה כלל מדרכה ונתיבתה של ליובאוויטש וחייליה. ועל אחת כמה וכמה דעתם שלהם, קשישי התמימים, העובדים האמיתיים והפנימיים ז"ל, שדבר כעין זה יהא להם לעגמת נפש.

הסיבה שהניעה אותי לשרטט עלי כתב בכל זאת כל הסיפורים והפרטים הקטנים שליפטתי וקיבצתי כמה וכמה שנים אודות אב הסבא היא, ידיעתי, אשר סיפורים אלה מעוררים לעבודת ה'. כששומעים הסיפורים על אורח חייו של חסיד ליובאוויטשאי אמיתי, מתעוררים. סיפורה של דמות מעין זו היא בעצם תביעה ודרישה פנימית.

זכה אב הסבא שכל צאצאיו יראים ושלמים הם, חסידים ומקושרים להוד כ"ק אדמו"ר, והולכים בדרך החב"ד. יש יסוד להניח יותר מהשערה אשר בוודאי צאצאיו, שלא נחשפו למכלול העובדות המובאות כאן, באופן של דבר דבור על אופניו, בסגנון חסידותי מקורי, יתעוררו מהמובא להלן, וישמשו הדברים סיוע בדרכם העולה בית א-ל. מצד עילה זו, תנוח דעתו של אב הסבא ז"ל. כשקוראים דבריו אודות רצונו הכביר לראות צאצאיו מתעלים בדרך תומ"צ ("וזו

כל משאת נפשי שצאצאי יחונכו ויודרכו על פי דרך התורה והיהדות על פי רוחנו... למותר לציין עד כמה נוגע הדבר בנפשי ממש מה יהא בעתידם ואיך תהיה הנהגתם"), הרי כל דבר שיש כדי להעמיק במגמה זו, יסכים הוא לו.

פשוט הוא הדבר, כאשר קוראים אודות דמות שהעמידה במוקד החיים כפשוטו את עבודת ה', ודמות זו קרובה אליך נפשית, שהדבר פועל ביותר.

מכל האמור מובן, שהשתדלתי כל כמה שידי מגעת לכתוב הדברים בדיוק גדול כמה שניתן. כמו כן, מלאכת הכתיבה נעשתה כולה מתוך ניסיון לא להעביר העובדות היבשות לבדן, אלא גם רוח ופנימיות הדברים, כפי ששמעתי בעת שסופרו הסיפורים. כי תמיד תמיד, מלבד ה"אותיות" הפשוטות של העובדות, הכלי, היו ספונים בתוכיותם פנימה גם רוח ונשמה, האור. עד כמה שמשימה זו קשה היא, להעביר בינות לשורות הכתובות גם רוח ופנימיות הדברים, הרי זו היא כל מטרת הכתיבה, ומה מאוד השתדלתי להגשימה.

ובשביל הצאצאים יחיו החלטתי למשוך בעט סופר ולהגיש חוברת זו.

קראתי שם החוברת שלפנינו "א ליובאוויטשער תמים" משום שר' זלמן גילם דמות זו באמת ובתמים. מעולם לא נשא בשום תפקיד רשמי שמחייב אולי לנהוג בצורה כזו או אחרת, חי את חייו במעמד ומצב בלתי אפשרי לגמרי, כאשר השלטון הקומניסטי נתבסס ביסוס רב ומוחלט כמעט. הוא התגורר במרכז רוסיה (חרקוב שם עין הפקוחה דשלטון הס.ס.ר היתה עומדת ותלויה) ולא באיזור הפריפריה (בוכרה וגרוזיה, שם היה קל יותר מבחינת יהדות כנודע).

ובכל זאת, כל אותם ימים, לא רק שלא קהתה מידת לימוד התורה והחסידות ועבודת ה' הפנימית שלו, אלא אדרבה התעצמה ברוב עוז ותעצמות בהיותו "נר" – מלא, מתמלא וממולא – "להאיר", המאיר את סביבתו וזולתו. רק עצב, עצב גדול, על חורבן היהדות והחסידות

המפוארה לה היה עד רק כמה עשרות שנים לפני כן מילאו את ליבו. כשעלה ארצה, לא היה מסוגל להסתיר את השמחה וההתרגשות של הבניין הרוחני דליובאוויטש הנפלא שראה, ובכל פעם שראה את צעירי הצאן לומדים תורה ומתפללים ועונים אמן, היה פורץ בבכי. שנות חייו האחרונות התאפיינו בסוג מסוים של התכונות למעבר אל עולם שכולו טוב, כפי שמעידים אחדים מהסיפורים שבגוף החוברת.

מכלול העובדות הללו, והעובדה המאחדת את כולם – שמעולם לא דיבר דברי חולין, או דברים שיש בהם משום מחלוקת וכו' אלא היה מונח רק בעבודת ה' אמיתית במובנה הפשוט והפנימי כל ימות חייו, בלימוד חסידות ובאהבת ישראל אמיתית – מסתכמים במשפט אחד: אז דאס איז א אמתער ליובאוויטשער תמים.

מנחם מענדל ברונפמן

משפחת סקאבלא לדורותיה

מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע' (מסיפורי מורו הרב החסיד ר' ניסן סקאבלא):

"אבי אביו [של ר' ניסן, ר' חיים יהושע] היה יליד עיר ביחוב מגזע המתנגדים, ולהיות שאביו היה מתפרנס מעסק שכירות בתי ריחיים סמוך לעיר סלוצק העתיק מושבו לשם - ואת בנו חיים יהושע [אבי אביו של ר' ניסן] נתן לישיבה בסלוצק וילמוד שם כמה שנים בהתמדה רבה ויעש חיל בלימודו.

כשהיה בן חמש עשרה שנה הלך ונכנס לאחת הישיבות במינסק וילמוד שם בשקידה עצומה. בעת ההיא גברה ההתנגדות על שיטת הבעש"ט, ביותר הרעישו גאוני ליטא על המגיד מליאזנא שהוא עומד בראש התעמולה להפיץ תורת הבעש"ט ותלמידו המוגיד ממוזריטש בליטא.

חמש שנים ישב אבי אביו של ר' ניסן במינסק עד שבשנת תקמ"ו השתדך עם ר' יוסף משה מדריבין וישב על שלוחנו כחמש עשרה שנה, ושם התקרב לעדת החסידים.

בשנת תקס"ג היה בפעם הראשונה אצל כ"ק רבנו הזקן בליאדי, וברכו בן זכר בר קיימא - כי היו לו שלש בנות ובן לא היה לו - וכעבור שנה נולד אביו [של ר' ניסן] ר' יוסף ביינוש², והיה ילד בריא ובעל כשרון, והתחנך אצל מלמדים

1. לקוטי דיבורים, לה"ק, חג"ד, עמ' 744.

2. פרט מעניין שמצאתי: בחלק מן המקומות מכונה אחיו של ר"ז: יונה, ובחלק: יוסף (במשפחה הוא ידוע כ"יונה"). אני משער כי יתכן אשר חילופי שמות אלו נבעו, בגלל שקראו לו על שם סבו זה - יוסף ביינוש. יש שקראו אותו בשנו הראשון - יוסף. ויש שקראו אותו "יונה" על שם "ביינוש". כמובן כל זה ע"ד השערה בלבד.

חסידים ואנשי מעשה, וכשהיה בן עשרים, בשנת תקפ"ו, השתדך עם החסיד ר' אברהם מלמד מליאדי".

על בניו של ר' יוסף ביינוש ידוע לנו רק על שניים – ר' אברהם ור' ניסן (המלמד של הרבי הריי"צ). בנו של ר' אברהם הוא ר' יצחק, אביו של ר' שניאור זלמן משה סקאבלא.

משפחתו

הרב החסיד התמים רבי זלמן סקאבלא זללה"ה, נולד ביום ג' סיוון שנת ה' תרנ"ב להוריו: הרב החסיד ר' יצחק והאשה הצדקנית מרת גיטל לאה סקאבלא, משפחה נכבדה בקרב חסידי חב"ד. הרב החסיד ר' ישראל דז'ייקאבסאהן ז"ל (שהיה יו"ר אגודת חסידי חב"ד בארה"ב) מעיד על מרת גיטל, שהיא הייתה "מהנשים המפורסמות וצדקניות דנשי אנ"ש"³.

הרה"ח ר' יצחק ומרת גיטל לאה סקאבלא ע"ה

3. זכרון לבני ישראל, עמ' קח.

החסיד ר' יצחק ב"ר ר' אברהם ז"ל נפטר בכ"ד אדר א' ת"ש.
הצדקנית מרת גיטל לאה בת מרת חיה שרה ע"ה נפטרה ז' טבת
תרצ"ג.

צילום משפחתי משנת תרפ"ג, בתמונה נראים ר' יצחק ורעייתו, ר' זלמן ורעייתו [קיצונים משמאל] ובנם הרך – ר' אברהם בידי האם.

העיירה בה ר' זלמן נולד וגדל היא העיירה "האראדישץ", הסמוכה לליובאוויטש (ובישיבה בליובאוויטש הוא אכן כונה על שמה של עיירתו – ר' זלמן הורדישצער).

4. השתלשלות הדורות לפי המסופר בדברי הרבי הריי"צ היא זו: ר' חיים יהושע, בנו ר' יוסף ביינוש (שהתחתן עם בתו של ר' אברהם מלמד בליאדי), בנו: ר' ניסן, ר' אברהם [ואולי עוד – אין ידוע], בנו של ר' אברהם: ר' יצחק [הם היו ח' או ט' אחים, אבל לא ידוע לנו אודותם מאומה], בנו ר' שניאור זלמן משה.

אחיו היה התמים ר' יונה (יוסף), שהיה מחשובי התמימים (כפי שמעיד עליו הרב החסיד ר' רפאל נחמן כהן⁵) ונהרג שם על קידוש ה' ע"י הנאצים ימ"ש יחד עם בנותיו (אסתר ומינע), יחד עם סלתה ושמנה של חסידי ליובאוויטש בשנת תש"ב⁶. הי"ד⁷.

הרה"ת ר' יונה סקאבלא הי"ד.

5. ליובאוויטש וחייליה, עמ' 376.

6. ראה: יראת ה' היא אוצרו, עמ' 280.

7. הרה"ג הרה"ח ר' שלמה זלמן האוולין כותב במכתב לאשתו בעת ביקורו בריגא (שנת תרפ"ח): "לריגא באנו בעזהי"ת ביום ב' אחר תלאות, יסורים והרבה עגמת נפש. כאן יכולתי לעצור ולהתבונן בריגיעה קצת במצבי ובכל הסובב. בריגא היינו עד יום ג' י"א אייר, משך ג' שבועות, וגם שם לא הונח לנו. אכסניא הייתה לנו אצל יונה סקאבלאו האראדיטצער הגר בריחוק מקום מן הרבי. במשך היום היינו אצל הרבי ורק לעת לילה מאוחרת היינו שבים למקום האכסניא" (המשפיע, עמ' דש).

מינא (בשורה העליונה השניה משמאל) ואסתר (בשורה השניה הראשנה מימין) סקאבלא הי"ד – בתמונה קבוצתית של "אחות תמימים" בריגא.

גיסו של ר' יונה היה ר' שמריהו ב"ר נתן גוראריה (שניהם נשאו אחיות).

ר' יהודה חיטריק מספר: "אחרי חנוכה פגשתי איש אחד מחרקוב, גיטעלמאן היה שמו, שהיה בזמן הקודם שותף עם ר' יונה סקאבלא. ור' יונה נסע לריגא... (זכרונות הרי"ה, שנדפסו בתשורה לחתונת הרה"ת מנחם מענדל גולדשמיט יד סיון תשס"ז, עמ' 213).

גיסו של ר' יונה היה ר' שמריהו ב"ר נתן גוראריה (שניהם נשאו אחיות). ר' ישראל דזייקאבסאהן מספר ש"היינו מתאספים יחדיו לפרקים קרובים להתוועדות, חסידישע פארבריינגעס, ולקביעות עתים לדא"ח".

במכתב רבינו הריי"צ בכ"ג אד"ר תש"ג להרב מרדכי דובין, הוא כותב מהנעשה אצל החסידים בריגא, והנסיון והרצון להצילם. בין יתר הדברים כותב רבינו: "משה לייב ראדשטיין זוכט זיין פריינד סקאבלא. יעקב הורביץ, ישראל מגדיסון..." (אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ, חי"ד, עמ' שפ). והכוונה ברורה לר' יונה סקאבלא.

אחותם של ר' זלמן ושל ר' יונה הייתה האשה הצדקנית והחסודה, יראת ה' ועובדת ה' במסירות ובתמימות, מרת חיה שרה ע"ה (אשת התמים ר' שמואל כצמן⁸ ז"ל). נפטרה בי"ב ניסן תשכ"ד.

בספר יראת ה' היא אוצרו עמ' 280 מסופר על אגרת זו: יותר משנה אחר המאורע לא הגיעה אל הרבי הרי"צ הידיעה אודות מה שהתרחש. הוא כתב אל הרה"ח ר' מרדכי דובין, ששהה אז בקיובישוב, מכתב בסגנון מוסווה (מאימת הצנזורה הרוסית). במכתב הוא כותב בין היתר (להלן בתרגום מאידיש): "על ידיי היקרים אינני יודע מאומה. כנראה אין בידיהם את כתובתי. הייתי מבקש ממך מאוד, אם אתה מכיר אותם או פוגש אותם, בקש מהם שיכתבו לי. ידידי ביקשו ממני גם שאכתוב את הכתובות שלהם כדי לחפש את קרוביהם, ושהם יסייעו זה לזה למצוא אותם ולכתוב מכתבים".

וכאן מופיעים שמותיהם של חסידים אחדים בארה"ב ש"מחפשים" את קרוביהם. בין היתר נאמר, כנ"ל, שמשה לייב ראדשטיין מחפש את סקאבלא...

ובמכתב נוסף של רבינו הרי"צ כותב: "ימים אלו קיבלתי מכתבם של חברי ועד הנהלת אחות תמימים בעי"ת דאוגבפליס יע"א, על אודות מצב אחו"ת במחנם ועל אודות ההתוועדות שנתקיימה שם ביום ו' אייר והיו נוכחות החברות מרת בתיה חפץ, מרת מינע סקאבלא ומרת רבקה קרמניקובה. ונהניתי במאוד בזה". (אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ, חי"ב, עמ' נג). ובהמשך (שם, עמ' נה) מובא המכתב להנהלת אחות תמימים, בו מצווה רבינו "להגיד בשמי 'ישר כוח' וברכה מיוחדת להחברות מרת בתיה חפץ, מרת מינע סקאבלא ומרת רבקה קרמניקובה עבור נסיעתן לעיר דאוגבפליס..."

ר' יונה נשרף על קידוש השם יחד עם קהילת חב"ד בריגא (ספר התמימים, ח"א, עמ' סג). הי"ד.

8. ראה אודותיו בנספח מיוחד להלן.

העיירה האראדישץ

העיירה האראדישץ הייתה עיירה יהודית-חסידית טיפוסית. שכנו בה חסידים מתקופות קדומות מאוד בתולדות חסידות חב"ד, וברבות הימים הייתה לעיירה חסידים מפוארת⁹. עיירה זו סמוכה לליובאוויטש, וכזאת ספגה המון מאווירתה ורוחה.

אדמו"ר מוהריי"צ תיאר פעם את סוג החסידים ואופי עיירה זו, בה גדל ונתחנך ר' זלמן. את הדברים אמר הרבי כשכבר היה בארצות הברית, מתוך געגוע לתמימות והחסידות של פעם:

"ציור החסידות כאן הרי הוא בשפל המצב. בבית, בעיירות האראדישץ, ליעפלי וכדומה, כשהיו נכנסים לבית המדרש, הוא היה אמנם עלוב, נזל מהגג וכדומה – אבל הוא היה מאיר. היו הרי מתפללים באריכות, היתה רק שאלה עד כמה יש במה להתפלל, אבל התפללו. היה אור, היו פוגשים יהודי בטלית קרועה, במגפיים קרועים ובפירוש בבגד קרוע, אך כשהוא היה אומר 'ברוך שאמר והיה העולם', היה 'נשמע' במילא פירוש המילות של הדברים"¹⁰.

במכתב אדמו"ר מוהריי"צ להרה"ג הרה"ח ר' סעדיה באליטער רבה של האראדישץ בשנת תרס"ו כותב רבינו שיציע בפני הבעלי בתים לארח מתלמידי התמימים שחסו במחנם. מתוך הדברים בוקע הרושם החיובי של רבינו מהעיירה ומתושביה:

"ראשית דברי הנני נותן להם תודתי עבור הכירם והרגישם גודל מפעל "תומכי תמימים" אשר חלק טוב ונעלה נפל להם בניעימים, ומחנם זכתה לטוב נעלה כזה ואין טוב וכו'... ועתה בשל עתה באתי, והוא שיקחו בחורים על שבת

9. ראה סיפורו של אדמו"ר מוהריי"צ בספר השיחות ת"ש-תש"א בלשון הקודש, עמ' נט.
 וראה ליקוטי דיבורים (בלה"ק), ח"א, עמ' 370.
 10. ספר השיחות תש"ד-תש"ה (בלה"ק), עמ' מז.

קודש אשר מובן בכלל גודל זאת המצוה דמי שמהנה תלמיד חכם, ובפרט בשבת קודש, שזהו תענוג לבעל הבית בישבו אל השולחן עם בחור יקר תלמיד חכם ובעל תורה וירא שמים וכו'. אשר על כן הנני לבקשו שידידינו הנכבדים, ר"ז שי' דאלניק, ר"ס שי' סקאבלא, ור"י שיוילענקין, ור"ל שי' דאלניק ור"י שי' דאלניק יקחו חמשה בחורים על ש"ק... ובאשר ידעתי שכולם אוהבי בני תורה באמת, יקבלו הצעתי זו בשמחה רבה...¹¹.

לימודיו בישיבה

מחלקת תומכי תמימים אשר בהאראדישץ

ר' זלמן סיפר שבילדותו בהאראדישץ אמר לעצמו – 'ראה כמה גדול הוא הש"ס וכמה הרבה צריך ללמוד. אם כן, אין זמן לשהות בבית!'. אמר ועשה. הנער הצעיר קבע את ישיבתו בבית המדרש, שם למד, שם גם לן על אחד הספסלים. מן הבית הביאה לו אחותו את האוכל לבית המדרש... (מר"א לנדא).

בשנת תרס"ג או בשנת תרס"ד הלך ללמוד בישיבות דליובאוויטש, בתחילה במחלקת ישיבת תומכי תמימים בהאראדישץ¹². אז הוא היה כבן י"א שנים.

11. אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ, חי"ג, עמ' כו.

12. ראה זכרון לבני ישראל, עמ' כ: עד שנת תרע"א הייתה מחלקת תומכי תמימים בעיר האראדישץ (מקולינא) הסמוכה לליובאוויטש, והרב שלמה זלמן האוולין ז"ל היה משפיע ומנהל הישיבה. אין ידוע לי בפרטיות מתי נתייסדה שם המחלקה, אך בבואי לתות"ל בשנת תרס"ח נסע לשם התמים ר' אברהם לעווין... בשנת תרע"א העבירו את התלמידים מהאראדישץ לליובאוויטש".

הישיבה בהאראדישץ הוקמה בשנת תרס"א ונתקיימה עד שנת תרע"א¹³.

כל היודע את תולדות ישיבות ליובאוויטש מכיר את תשומת הלב המפורטת והמדוקדקת שהקדיש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ואחריו בנו ממלא מקומו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לכל פרט ופרט שבדרכי ההנהגה וההדרכה שבהליכות בני השיבה, ראשיהן ומדריכיהן, עד לחדירה בפרטי פרטים בהנהלה הרוחנית והגשמית גם יחד.

כ"ק אדמו"ר היה מקבל מידי המשפיעים, המנהלים והמשגיחים דוחו"ת מפורטים על התלמידים, טיבם, סדרי לימודיהם ומהותם. הרבי הרש"ב כתב פעם לרשז"ה האוולין בתקופת האראדישץ: "נתעלית במעלת העליונים והאצילים ואין אתה משגיח בתחתונים. מאז הווסדה האראדישץ הייתה הכוונה לאותן הדורשים השגחה והתעסקות פרטי, וכן היה מקודם כאשר שמת לבך ודעתך ע"ז. ועתה נתבטל הדבר וכו' והחסרון מורגש מאוד..."¹⁴.

על האופי והאווירה הליובאוויטשאית המיוחדת ששורה היתה במחלקה זו אנו קוראים:

"ההתוועדות שהיו נערכים בהאראדישץ, שהרב ר' שלמה זלמן האוולין היה יושב ומדבר לפניהם דברי חסידות והתעוררות, והיה מספר דברים ועניינים מרבותינו הקדושים והחסידים. והיה מדבר ומשפיע ומסביר כל כך את העניינים שהיה מדבר בהם, עד שהעניינים היו חודרים לתוך תוכם ופנימיותם של התלמידים והיו כולם יושבים בעגול על הארץ יחד עם המשפיע, והיו יושבים ובוכים, ואחדים מהם היו צועקים מרה, והיו כולם מתוועדים ובוכים, ועל פי הרוב היו מנגנים

13. הפרטים הללו נלקחו מהספר – המשפיע, תולדות היישוב בחברון, עמ' כא. וראה עוד: כרם חב"ד, גליון 3, עמ' 47.

14. זכרונות וחוויות מימי הישיבה בהאראדישץ, אופי פעילותה, רוחה ותלמידיה – ראה בהרחבה, המשפיע, עמ' קט-קטו.

את הניגון של הפאסטקעל [ניגון "דער פאסטוך" – הרועה] שנאבד לו הצאן...¹⁵

הרה"ח המשפיע
ר' שלמה זלמן האוולין ז"ל

ר' זלמן סיפר אודות החינוך של ר' שלמה זלמן האוולין: יום אחד בבוקר הלכו התלמידים לטבול. הדרך למקוה חלפה בסמוך לבית החיים של העיירה. כשחלפו שם נגלה לעיניהם מחזה נורא – קבר אחד שנשטף במים נפתח מן הצד, ונתגלתה גולגולתו של הנפטר. רש"ז האוולין התבטא בפני הבחורים שהלכו איתו: "מי יודע אם ראש זה חשב חסידות".

בזכרונות אודות ר' שמואל זלמנוב, שלמד אף הוא במחלקה זו באותה תקופה, מסופר: בשנת תרס"ד נתקבל לישיבה הקדושה "תומכי תמימים" דליובאוויטש... תחילה נשלח ללמוד בסניף הישיבה בעיר האראדישץ שעמד תחת פיקוחו של המשפיע המפורסם הר"ר שלמה זלמן האוולין ז"ל...

15. המשפיע, עמ' קי.

מבין חבריו ללימודים שהיו קרובים אליו ביותר בתקופת הלימודים ובתקופות שאחר כך: הרה"ח ר' שלמה אלטשולר ז"ל מראגאטשאוו, האחים הרה"ח ר' גרשון חן ז"ל (שהיה בעלותו לאה"ק רב ודיין בחיפה, ובסוף ימיו רב בשיכון חב"ד בירושלים ת"ו) והרה"ח ר' יוסף חן ז"ל (שו"ב דחדרה), הרה"ח ר' שניאור זלמן משה סקאבלא ז"ל – אלה למדו עמו עוד במחלקה שבהאראדישץ¹⁶. גם הרה"ח ר' אלטער שימתאוויץ, הרה"ח ר' יצחק דובאוו, הספרן הרב חיים ליברמאן למדו במחלקה זו.

בליובאוויטש

בגיל שלוש עשרה (בסוף שנת תרס"ה לערך), ר' זלמן נסע לחצרות קודשינו בליובאוויטש – אל שערי הישיבה המפורסמת שהקים כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע – ישיבת תומכי תמימים, הישיבה שעד הימים הללו זכר שמעה מעורר ומרטיט הלבבות. אודותיה אין המקום ואין מן הצורך להרחיב. חזקה על המפורסמות שאינן צריכות לראיה. תעודותה, צביונה ואופיה המיוחד ידוע הוא, כתוב ומפורש בכתבי רבותינו נשיאנו זקוללה"ה, בזכרונות זקני החסידים, וחרוט על ליבותיהם של תלמידי התמימים

ציור מראה העיירה ליובאוויטש

16. זכרון שמואל, עמ' 18.

שם התעלה בלימודיו ובמעשיו והפך לאחד מבכירי ובחירי התלמידים בישיבה. לדוגמא ניתן לציין כיצד ר' ישראל דזייקאבסאהן מתבטא אודותיו כשהוא מזכירו דרך אגב, תוך כדי מניית החסידים אשר שהו בריגא: "התמים יוסף [יונה] סקאבלא... אחיו היה התמים המצוין שניאור זלמן סקאבלא".

בתקופת לימודיו בליובאוויטש היו לר' זלמן פאות ארוכות. הרבי הריי"צ (שהיה אז המנהל פועל של הישיבה) תבע ממנו הרבה פעמים שיקצר את הפאות, אבל ר' זלמן לא הסכים. כעבור תקופה ארוכה, ביקשו הרבי הריי"צ מחילה על הציקו לו בזה.

כל התמימים מאז זכרוהו כבעל פאות ארוכות. סיפר ר"א לנדא: "כאשר בא ארצה וספרתי לאבי על בואו, שאלני האם עדיין עם פאות ארוכות, וענית לי לא. לימים סיפר לי ר' זלמן, כי בעת שגייסוהו לצבא החליט לקצרן, כדי להציל את הזקן. אכן, הקצינים דרשו ממנו שיסיר את הזקן, אולם תשובתו לדרישה זו הייתה: 'אם כן יגידו שגם אצלנו – כלומר ברוסיה – מתנהגים כמו הגרמנים'. ויהי כשומעם דברים אלו, הניחו לו".

הידידות העמוקה בין תלמידי התמימים, שלמדו שנים על גבי שנים בשבת תחכמוני בצל רבותינו הק', הביאה את ידידיו מליבאוויטש לשלוח לו מכתבי ברכה מיד עם השמע דבר בואו ארצה, בצירוף מתנות.

כך, למשל, במכתב שכתב לו הרב הגאון החסיד ר' זלמן שמעון דבורקין ז"ל (שהיה רבה של שכונת קראון-הייטס) עם בואו של ר' זלמן ארצה, הוא כותב:

**"כבוד ידידיהו"חוי"אמוהר"רש' זלמניחי' סקאבלאמהאראדישץ.
שלו' וברכה.**

ברוך בואך לשלום. והנני בזה לברך אותך ואת כל ב"ב יחיו בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה בריאה ומתוקה בגו"ר. בברכה זלמן שמעון דווארקין. ז"ש ראגאצאווער¹⁷.

שהיה כבודו בליובאוויטש באתי משצעדרין שנת תרע"ו ואתה היית מהבחורים הקשישים והייתי מהמקבלים ממך גם כן¹⁸.

והרב החסיד המפורסם ר' פרץ מוצ'קין כותב לו עם היוודעו על ביאתו לאה"ק:

"לידידי היקר מבחירי זקני אנ"ש והתמימים שי' זלמן שי' סקאבלא. שלום וברכה.

17. אגב, את שמו הוא חותם: "ז"ש ראגאצאווער". כי בליובאוויטש היו מכנים הבחורים ע"פ שמות עיירותיהם.

18. כמדומני, שהרז"ש נתכווין בזה להמסופר בליובאוויטש וחייליה, עמ' 79: "היו בחורים שלמדו דא"ח לא עם המשפיעים אלא עם הבחורים הקשישים, וכל זה היה מסודר על ידי המשגיח על דא"ח ר' שילם קורטין. אני כשנתקבלתי לזאל אחרי פסח תער"ב עם כל הכיתה שלי (בבואנו משצעדרין) היינו י"ז תלמידים, סידר אותנו ר' שילם למשפיעים שונים. אותי סידר לרא, ד פויסנער, ואחרי כמה זמן סידר אותי לר' גרונם, וכעבור עוד זמן הוציא ר' שילם ו' תלמידים מכתות שונות וסידר שכל אחד ילמד עם בחור קשיש. אותי סידר ללמוד עם הבחור...". ונדמה לי, אם כי איני יכול להיות בטוח בזה, שלכן נתכווין רז"ש בכתבו לר"ז: "אתה היית מהבחורים הקשישים והייתי מהמקבלים ממך גם כן".

כך גם מספר ר' ישראל דזייקאבסאהן: "בשנת תרע"ב היה כמה פעמים שלא היינו ללימוד חסידות והלכנו במחבוא ללמוד נגלה. גם פעם בא' מימי הקיץ ביום ועש"ק, קמנו בהשכמה בשעה 2 אחר חצות הלילה, התפללנו תיכף וישבנו ללמוד כל היום, עד זמן קרוב לכניסת השבת. בעיני המשגיח ר' שילם נפל חדש אולי אין אנו חפצים ללמוד כלל חסידות, והיו עוד תלמידים שלא מסרו עצמם ללימוד החסידות כראוי, ובתחלת שנת תרע"ג סודר שבחורים אחדים מהקשישים ילמדו חסידות עם הצעירים. אותי מסרו אז לידי הת' ר' נטע פינסקי. גם התמים ר' אברהם פריז היה אז בין הקשישים..." (זכרון לבני ישראל, עמ' לה).

”זה רק כעת שנודע לי מביאתו שלום לארצה”ק ת”ו ונשתתפת
מרחוק בשמחת לבבו. בחפצי לידע מבריאותו ומכל הנעשה איתו.
בודאי זוכר כבודו אותי אף שעברו כמעט כל שנותינו מעת היותנו
בליובאוויטש שלא נתראינו. ויתן השי”ת שביאתו יהיה לשמחה ולכל
טוב בפרט ובכלל ויאריך ימים ושנים לרוב בארצה”ק ת”ו.
”ונתראה בשובע שמחות ידידו המצפה למכתבו.

פרץ מוצקין”

הרה"ת ר' פרץ מוצקין ז"ל בהתוועדות חסידותית

מדהים לראות ולהיחשף לאהבה הגדולה ששרה בין התמימים, אשר למרות שכחמישים שנים לא ראו זה את זה, הנה מיד כשנוצרה האפשרות ליצור קשר, מה גדולה היא החיבה והקירוב הפנימי בין האחד לשני!

[כאן עלי להעיר שממכתבו של הרז"ש למדתי פרט חשוב.

במכתב מעיד הרז"ש ברור שבשנת תרע"ו עוד היה ר' זלמן בליובאוויטש. ומזה אני מגיע למספר מסקנות בקשר לזמנים בהם שהה בכל אחד מן המקומות הנ"ל.

אלא שאקדים, שעד שראיתי מכתב זה דהרז"ש, היה ידוע לי בבירור ג' (עובדות: א) שכבר בגיל 11 החל ללמוד בישיבת תומכי תמימים. (ב) ששהה 11 שנים בליובאוויטש. (ג) שלמד יחד ר' שמואל זלמנוב בהמחלקה דישיבת תומכי תמימים בהאראדישץ. ולפי זה הנני מסיק כדלקמן: כנודע, רבינו הרש"ב נ"ע עזב את ליובאוויטש בחורף תרע"ו¹⁹, אך לימודים בהזאל בליובאוויטש נמשכו עד קיץ תרע"ז, אז עברה לעיר קרמנצ'וג²⁰.

נראה לי שר' זלמן היה עד קיץ תרע"ז בליובאוויטש, ומשגלתה ליובאוויטש, נסע לפלך חרסון לסירוגין, ואז שב להינשא (הוא היה אז כבן כ"ה שנים). בזה גם מתחוויר לי מה ששמעתי מבנו ר' אברהם, שהיה 11 שנים בליובאוויטש (שזה מסוף שנת תרס"ה ועד מחצית שנת תרע"ז), וגם מה שסיפר לי שכבר בגיל 11 הלך ללמוד בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש – שזה היה במחלקה בהאראדישץ.]

קופת בחורים

בישיבה היתה קופה הנקראת "קופת בחורים". קופת בחורים נוסדה כנראה בשנת תרס"ב ביזמתו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע,

19. ליובאוויטש וחייליה, עמ' 115.

20. ליובאוויטש וחייליה, עמ' 116.

ומזכרונותיהם של זקני התמימים נראה כי רישומה היה ניכר בחיי התלמידים²¹. המטרה של הקופה הזאת היתה לעזור לאלו שבאו להתקבל לישיבה הן גדולים והן קטנים, ועד שנבחנו ונתקבלו היתה הקופה עוזרת לאלו שהיו מחוסרי אמצעים. גם נתנה עזרה לאלו מהתלמידים אשר מאיזו סיבה לא יכלו לאכול במטבח הישיבה ואכלו באכסניה, שכן הכסף שנתקבל מהישיבה לא הספיק. ניהול הקופה היתה ע"י גבאי שנבחר מהבחורים²².

ר' זלמן נבחר בפרק זמן מסוים להיות אחראי על קופת בחורים. היה זה בערב יום כיפור, והוא נכנס אצל חדרו של אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, שהיה אז המנהל פועל של הישיבה. הוא נכנס בשביל לעשות איזה חשבון של הכספים שבקופת בחורים. הרבי נ"ע היה נראה אז מאוד דרוך ומתוח, פניו היו מאוימות. ר' זלמן שאל את הרבי (זה היה כאמור לפני שהיה רבי): מה קרה שאתם ככה מתוחים ודוכים? הרבי נ"ע פתח אז את המגירה שבשולחנו. המגירה היתה מחולקת תאים תאים, ובכל תא היו מונחים כספים. אמר לו הרבי: אתה רואה, הכל, אלו כספי צדקה. וצריך לסדר דין וחשבון. לאחרי זה, התחשבן איתו על אודות כספי הקופת בחורים. ר' זלמן אמר לי, מספר ר"א לנדא, באותו רגע אמרתי לעצמי שמעתה איני רשאי עוד להתייחס אליו בקרבה של ידידות כמקודם, בטוענו שכעת זהו "אויס-חבר". הרבי הריי"צ זה משהו שונה לגמרי (מר"א לנדא).

קורבתו בבית רבי

במשך שנות לימודיו בישיבה הוא התחבב על אדמו"ר מוהרש"ב ואדמו"ר מוהריי"צ וזכה להיות מהמקורבים לבית הרב ומאלו שיצקו מים על ידיהם. עוד בליובאוויטש הוא התיידד עם הרב החסיד ר'

21. כרם חב"ד, 3, עמ' 274.

22. ליובאוויטש וחייליה, עמ' 92.

שמואל כצמן ז"ל, שלימים נעשה לגיסו (בעל אחותו הצדקנית מרת חיה ע"ה), שהיה נאמן ביתו ומקורבו של אדמו"ר נ"ע.

הוד כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

הוד כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע

ר' שמואל כצמן היה גיבור חיל, ור' זלמן סיפר לנכדו ר' יצחק, שבעת שאדמו"ר הרש"ב היה מתוועד או אומר מאמר, היה כמובן דוחק עצום. עז היה הקושי להידחק ולמצוא מקום טוב בו ניתן יהא לשמוע את הרבי. אבל אני, סיפר ר' זלמן, עמדה לי ידידותי עם ר' שמואל, שבכוחו הגדול תמיד יכול היה להתקרב ממש אל אדמו"ר נ"ע, והייתי הולך עמו.

מספר הר"א לנדא: "ר' זלמן היה מגיע מדי יום אל הזאל במתיבתא בשיבת תות"ל בלוד, שם היה לומד, מתפלל וכו'. יום אחד, היה זה בשנה הראשונה לבואו ארצה, ביקשתי ממנו שיתוועד עמנו. אני הסברתי לבחורים מי הוא ומה ערכו ומעלתו וכו' וכמה חשוב שישמעו ממנו, זה היה בתחילת ימי ההגבלה. הוא אמר לי: כן, בסדר אתוועד. ככלל הוא היה ממעט מאוד בדיבור. מילה אצלו – היה משפט שלם.

אח"כ אמר לי הסיבה למה הסכים להתוועד, בגלל שאז חל יום הולדת שלו (ג' סיון).

"הוא התוועד, ובין היתר סיפר, על היחידות הראשונה שלו. ממש לספר את תוכן היחידות לא רצה, אמנם לא היה נעים לו לסרב להפצרותינו שיספר בכל זאת, אבל אמר שאצל חסידים לא מקובל לספר מהיחידות. אך דבר אחד סיפר, שכשהוא עמד לצאת, אמר לו הרבי הוראה בעבודת השם: " מען וועט דיר משבח זיין אדער מגנה זיין דאל דאס זיין בא דיר בהשוואה גמורה" (אם יגנוך ואם ישבחוך – יהא הדבר בהשוואה גמורה בעינך).

בזמן אמירת הדברים, הוא אמר וסיפר זאת בתור הפלאה על הרבי, להסביר הגדולה והרוממות שלו. הרבי אומר לבחור צעיר ביותר, ממש ילד, דברים כאלה ומתייחס אליו כזה ברצינות. והוא מאוד התפעל מהרבי והפליא על זה. אך אני שמעתי את הדברים, לאיך גיסא, בתור הפלאה עליו, על ר' זלמן. הרי כמובן, שלא לכל אחד הרבי היה אומר כדבר הזה!"

סיפר ר' זלמן, כי היה בגיל י"ד שנים (!) כאשר נכנס ליחידות אצל רבינו הרש"ב, והעיד על עצמו שמאז אותה יחידות הוא נפטר מבעיה זו **והיא לא שבה עוד לעולם!** (שמעתי מהרה"ח ר' נתן נטע ברכהן ע"ה).

אומר ר"א לנדא: "פעם אחד ספר לי שידע לומר מזמור ק"ז שבתהילים בעל-פה בלא שום בלבול. וד"ל".

כאשר שאלתי אותו אודות איזה עניין רוחני – אמר לי בתמיהה: "נאך די ערשטע יחידות!?" (שאחרי היחידות הראשונה תתעורר כזו בעיה!?) זה לא היה שייך!

ממקור נאמן שמעתי שר' זלמן היה מספר על עצמו, שבהתוועדות אצל הרש"ב (או הריי"צ) כנראה הרהר משהו (או שמא הרבי דיבר עם מישהו דברים אישיים, ור"ז התרחק כדי שלא לשמוע), והרבי אמר

החילוק בין חסיד זקן לצארסקע משפחה, שמי שהוא מצארסקע משפחה יודע מה שהחסיד הזקן חושב ["אז א יונגערמאן פון די צ'ארסקע משפחה גיט א קוק אויף איינעם זעהט ער אלץ וואס טוט זיך במחדו"מ (מיום עמדו על דעתו?)"] ואולי היה הלשון, שהוא יודע מה שהחסיד הזקן חשב מיום היותו וכד'.

צו גיוס

כשהגיע הזמן לילך לצבא, נשלחה לו הודעת גיוס. כמובן, הסכנה שבשירות צבאי ברוסיה ברורה הייתה, ור' זלמן הגיע אל אדמו"ר מהורש"ב נ"ע בכדי לבקש את ברכתו שיצליח למנוע עצמו ולהתחמק מן הגיוס. הוא התגנב לדירתו של הרבי, דפק על הדלת, ונכנס אצל הרבי שישב עם גמרא פתוחה לפניו. אז הרבי דיבר איתו באריכות. ר' זלמן סיפר, שהרבי הזכיר מאמרי חז"ל רבים בתוך דבריו וציין את המקור עם ציון הדף. לפעמים בחלק הציונים שהזכיר וציין את הדף אמר "דארט זוך". כאשר הזכיר דבר הכתוב בתניא התבטא הרבי: "דאס איז דאך א מפורשער תניא". לשון הברכה במדויק אין זוכרים, גם ממש לפני שהלך לשכת הגיוס, ניגש שוב אל הרבי, אבל אז הוא לא בירך²³.

באותה תקופה, מי שנקרא להתייצב לקראת גיוסו לצבא, יכול היה לגשת לכל לשכת גיוס ברחבי ברית-המועצות, גם אם אין זה במקום מגוריו. בהתייצבות הראשונה היו מבצעים בדיקות רפואיות, רישום וכד'. ככל הנראה, הרבי שלח אותו ללשכת גיוס כלשהי בעיר מסוימת, ועל פי מצוותו הוא נסע לשם. באותו מקום התגורר חסיד שהכיר יהודי עסקן – "א מאכער". הם נפגשו עם עסקן זה, והלה הציע להם לשלם לו סכום גדול של כסף, בעזרתו הוא ישחד מישהי המכירה היטב את

23. ואולי היה בזה משום רמיזא, שאמנם הברכה תועיל להפעם הא' שחפצים לגייסו. אולם בנוגע לפעם הב' לא יועיל לו (ואכן, במלחמה העולמית השניה הוא אכן גויס לצבא האזרחי – כאשר עוד יסופר להלן).

הרופא בלשכת הגיוס, בכדי שהוא יפסול את מועמדותו של ר' זלמן לגיוס. לצורך כך, הוא ביקש סכום גדול מאוד. מחוסר ברירה, אספו חבריו של ר' זלמן פרוטה לפרוטה, ושילמו לעסקן את מלוא הסכום שביקש – טבין ותקילין.

בהגיע היום המיועד, הבין ר' זלמן שאותו עסקן לא הספיק לעשות מאומה, והישועה לא תבוא על ידו. באותה תקופה זקנו החל לצמות, והוא היה נראה בריא. בלשכת הגיוס הוא פנה לבדיקות רפואיות, והאחות שהיתה בחדר אמרה לרופא: בחור כל-כך יפה – תפטור אותו מן הגיוס. לבסוף, פטרו אותו מהגיוס לצבא. עד היום, לא ידוע בדיוק באיזו אמתלא הוא השתחרר. לר' זלמן **היה ברור** שאין לשחררו כל קשר לפעלתנותו של אותו "מאכער", ולפיכך הוא ביקש ממנו שישב לו את כספו.

הרה"ת ר' זלמן בצעירותו

היו אלה ימים של רעב ומחסור, וחבל היה על סכום כסף כה גדול שיכל לשמש לקניית אוכל ומצרכי יסוד. כצפוי, אותו עסקן סירב להשיב את הכסף. ר' זלמן הגיע לביתו של אותו עסקן בכדי לדון עמו על הכסף. ר' זלמן היה איש נעים הליכות, ושקט בטבעו, הוא מעולם לא כעס ורגז על מישהו, ואף לא הרים את קולו. כאן, הוא הרגיש שנעשה עוול נורא, והוא ידע שהכסף שאספו הבחורים לצורך הצלתו נחוץ להם במאוד. הדבר גרם לו להרים את קולו על אותו עסקן, ובתוך הדברים הוא אף הכה על השולחן בעוז, והשולחן נשבר לשניים... בראותו זאת, החליט ה"מאכער" להשיב את הכסף, והכסף הוחזר בחזרה לחבריו²⁴.

דביקותו ברבינו מוהרש"ב נ"ע

סיפר הר"א לנדא:

התקשרותו אל הרבי מוהרש"ב הייתה עזה ברב עוז ותעצומות, פנימית ונפשית, והייתה מיוחדת במינה. נוכח הייתי בעת שהמעשה הזה אירע: פעם אחת הוא התארח אצל אאמו"ר הגאון החסיד הרב יעקב לנדא ז"ל (שהיה ידידו מלויבאוויטש²⁵). אחר התפילה הם שוחחו ביניהם, ואני ישבתי מן הצד מקשיב. וביני לביני נזכר היום "ב' ניסן" (יום הסתלקותו של רבינו נ"ע). הדבר יצא, ור' זלמן התבטא "און פון יעמאלט זיינען מיר געבליבען יתומים" (ומאז נותרנו יתומים) ועיני שניהם החלו זולגות דמעות שלישי! והרי הלוא דבר הוא.

תן דעתך: מדובר כבר ארבעים שנה אחרי ההסתלקות, והרי זמן כל כך גדול, בתהפוכות העיתים ומצוקות הזמנים כל כך עצומים שארעו מני אז, כמה ייסורים וכמה טלטולים שעברו מאז. הלוא לכאורה באופן טבעי, שבלתי תלוי בהם כלל, הרגשות אמורים היו לקהות (כפי שבאמת מתרחש אצל רובא דרובא דעלמא). ובכל זאת

24. ר' זלמן סיפר כל זאת לר"א לנדא.

25. במכתב ששלח הרי"ל אל ר"ז הוא כותב לו: "כבוד ידידי מימי קדם...".

הנה אנשים זקנים בעלי שיבה ובאים בימים בוכים בכי תמרורים של
כאב וגעגוע לרבי, ארבעים שנה אחר הסתלקותו! כזו התקשרות
לרבי!

הרה"ת הרב ר' יעקב לנדא ז"ל

העיסוק בהדפסת המאמרים (בקופיר)

ר' זלמן התעסק בהדפסת המאמרים של הרבי (הרש"ב) נ"ע,
ובתוכם ההמשך הידוע של תרע"ב.

ר' זלמן היה גם האחראי והממונה בליובאוויטש להדפיס ולהפיץ
את ה'כתבים' של "המשך תער"ב". הרבי הריי"צ הביא אתו בעבור
מלאכה חשובה זו מכונת "קופיר" מסוימת מחו"ל, ור' זלמן היה מארגן
ומנהל את כל עסק הדפסת המאמרים.

ארע פעם שהוא בעצמו עמד והדפיס המאמרים, ולפתע עבר
באותו מקום שוטר. יתכן שהיתה זו הבעיה, שבשביל להדפיס
היה צריך אישור משלטון הצאר ברוסיה (זה היה עוד לפני מלחמת
העולם הראשונה), ולהם לא היה אישור כזה. או מסיבה אחרת. על
כל פנים, השוטר החל לשאול אותו 'היתכן, הכיצד מדפיסים כאן!' ר'
זלמן הסביר לו בתקיפות כי אלו דברי התורה שהרבי אומר בפניהם,

והתמימים **מוכרת** הוא שיהיו להם המאמרים של הרבי בכדי ללמוד בהם, והשוטר הניח לו.

כשהרבי מוהרש"ב מסר לו את המאמרים של תרע"ב להעתקה, הוא אמר לו שבחפצו שהתלמידים ילמדו ויתעסקו בהמאמרים הללו. היה זה עוד בטרם נשלם ההמשך, והיה זה תוך כדי אמירת המאמרים. ר' זלמן אמר לרבי: הרי זה עדיין באמצע (הרבי טרם השלים לומר את המשך המאמרים). הרבי חיך ואמר, בעז"ה מקווים לגמור (מהר"א לנדא).

ר' זלמן המשיך להתעסק בהדפסת מאמרים גם לאחר מכן, ובין השנים תרפ"א (לערך) עד תרפ"ט (לערך) היה מדפיס המאמרים, בעודו נע ונד בארץ, נוסע ממקום למקום בפעילות מחתרית להפצת התורה במסגרת "תפארת בחורים" (מחרקוב להאראדישץ וכו').

נישואיו וילדיו

הרה"ת ר' זלמן ורעייתו מרת צבייה פריידא (צילום משנת תרפ"ג)

לאחר שנסגרה הישיבה בליובאוויטש ר' זלמן נסע יחד עם גיסו ר' שמואל כצמן, לפלך חרסון. שם שהו לסירוגין ב' או ג' שנים.

לאחר מכן נשא את רעייתו האשה הצדקנית והחסודה מרת צביא פריידא ע"ה (השנה המדוייקת אינה ידועה, אבל היה זה בסביבות השנים תר"פ-תרפ"א). החתונה היתה בחרקוב.

בחודש חשון שנת תרפ"ג נולד לו בנו ר' אברהם שי' (בברית השתתף גם מי שלימים נתמנה לנשיא השביעי של ליובאוויטש, הוד כ"ק רבינו זי"ע. כשהיה ר' אברהם ביחידות, אמר לרבי: הרבי השתתף בברית

המילה שלי. והרבי השיב כהרף עין בזה"ל: "יא, איך האב געפורען מיט'ן
ברודער צום רוסטוב"²⁶)
ובתו מרת דרייזא ז"ל נולדה בשנת תרפ"ז.

ר' אברהם סקאבלא אצל הרבי

26. הברית הייתה בחרקוב ביום כד חשון תרפ"ג. ומכאן ניתן אפוא להוסיף פרט בתיארוך
נסיעתו הראשונה של הרבי לחותנו רבינו הריי"צ – ראה ימי מלך, ח"א, עמ' 161.

בין מלחמת העולם הא' למלחמת העולם הב'

עד שנת תרפ"ו התגורר ר' זלמן עם ב"ב בחרקוב. באותה תקופה שהו בחרקוב חסידים רבים לפי ערך, ואף התקיימה שם ישיבה. למרות הרדיפות הסובייטיות הנמרצות, ניתן לומר כי באותו הזמן רחשו חיים חסידיים בעיר חרקוב.

בין החסידים ששהו שם ניתן למנות את רי"נ בעלינצקי, ר"י הימלשטיין, ר"י גורקאוו, ר' אשר קראויצקי, ר' איסר קליובגאנט, ר' ברוך שיפרין, ר' מנחם מענדל פוטרפאס, ר' אבא פליסקין, ר' זלמן סערעבראנסקי (שהיה המלמד של בני ר' שמואל כצמן), ר' צמח גורביץ', ר' דוד שקולניק, ר' אברהם שמואל גרליק, ר' מיכאל יהודה הכהן, ר' יהושע קארף, ועוד. בחורף תרפ"ח היה מעצר על הישיבה בחרקוב, ובסוף קיץ תרפ"ט בוטלה הישיבה בחרקוב²⁷.

בשנת תרפ"ו העביר ר' זלמן את משפחתו להאראדישץ, מקום מגורי הוריו, אך בעצמו נותר לסבב בערים השונות. גם אמו הצדקנית מרת גיטל לאה נעה ונדה בפעילותה למען ענייני אנ"ש. בשם הרב החסיד ר' שניאור זלמן קליין ז"ל שמעתי, שבאותו זמן התעסק ר' זלמן בהפצת יהדות במסגרת "תפארת בחורים"²⁸ (מבנו הר"ר הערשל קליין). מספר בנו ר' אברהם:

27. תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית, עמ' רסג.

על חיי החסידים בתקופה בחרקוב ראה באריכות בזכרונות הרב יהודה חיתריק, שנדפסו בתשורה לחתונת הרה"ת מנחם מענדל גולדשמיט יד סיון תשס"ז, עמ' 147 והלאה.

28. אודות אגודה זו ראה: תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית, עמ' נא. אחד המתעסקים בהתייסדות והנהגת אגודות אלו היה הרב יעקב לנדא. וראה שם עמ' ה, מכתבו של הרבי הריי"צ (אגרות קודש שלו, ח"א, ע) להמשפיע הרה"ח ר' אליהו עבער, ושם: "בליאזני רודניא וסמאלאנסק ארשע... בכל מקום יראה שיפעלו בהעיירות הקרובות אליהם, כמו ברודניא ידבר עם... אשר יתדברו גם עם עיר האראדישץ...". וקרוב אצלי לוודאי, שהר"ז

אבא, בשנים תרפ"ט-תר"צ התעסק ביצירת טליתות²⁹ עבור אנ"ש, וזה היה בדוברוונא. בכלל, כשהיה עושה טליתות ומציץ ציציות היה לומד כל העת משניות בעל פה. הוא התחיל לעסוק בזה, כי אז הממשלה הסובייטית נתנה אפשרות לכל אחד לעסוק בעסק משלו, תמורת תשלום מסוים לממשלה³⁰. ואז ר' זלמן התלמד במלאכת ניפוץ הצמר וטוויתו ובמלאכת אריגת הטלית וכו'.

בזמן זה הוא היה בעיצומה של מנוסה ממקום אחד למקום אחר, ואני הייתי עם הסבא (החסיד ר' יצחק ז"ל סקבאלא). איני זוכר בדיוק את השנה, אך היה זה לפני תרצ"ג, הוא השיג שק תפחי אדמה עבורינו, והוא עצמו התיישב ללמוד עם הרב הגאון החסיד ר' סעדיה באליטער³¹, רב העיירה האראדישץ, למשך שנה שלימה.

הייתה תקופה בעת שארג טליתות, שר' זלמן לא הצליח להשיג צבע שחור על מנת לצבוע פסי הטלית. חיפש ויגע ולא מצא. כאמור, ר' זלמן היה מבצע את התהליך כולו – מניפוץ הצמר, טוויתו, ועד אריגת הבד ולאחר מכן הבגד. מה עשה ר' זלמן על מנת שהטליתות תהיינה בעלות פסים? הוא לקח צמר של עיזים חומות, ניפצם וארגם – ומזה הכין חוטים מיוחדים אותו טווה כ"פסים". טליתו של ר' זלמן עצמה היתה טלית עם פסים חומים (והיא מצויה ברשותו של הרב אליהו לנדא).

עוד סיפר הרב אליהו לנדא:

התעסק בפעילות זו. כי בנו ר' אברהם זוכר בפירוש שאביו באותה תקופה היה נע ונד בארץ, וכמעט שלא היה פרק זמן ארוך בבית. וכן העיד הרש"ז קליין, כבפנים.

29. כן מופיע גם בליובאוויטש וחייליה, עמ' 376.

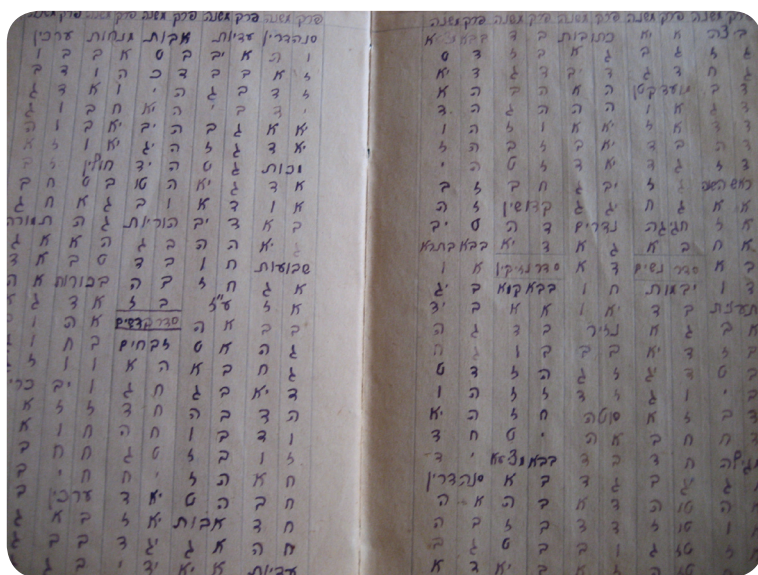
30. ראה תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית, עמ' עא.

31. בנו ר' אברהם (שהיה אז ילד) זוכר שהוא למד עם "הרב" – "הרב סעדיה", אך לא זכר יותר שם משפחתו של הרב. ובאגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ (המובאת לעיל) מצאתי כי רב העיירה האראדישץ הוא הרב סעדיה באליטער, ויסוד פשוט להניח שהוא הוא האיש.

א ליובאוויטשיער תמים

מלאכתו של ר' זלמן הייתה בהכנת האריגים בכלל (ולא רק עבור סליתות). ר' זלמן אמר לי שהיה לו תענוג גדול. תוך כדי טווית החוטים במכונת הטוויה הוא היה לומד משנה בעל פה, משננה בעל פה, וחוזר ושונה עד שהיה יודעה על בוריה כדבעי, ואז היה עובר אל המשנה הבאה. וכך עבר על המשניות.

בעיזבונו מצוי פנקס שהכין לעצמו, ובו רשימה של כל ש"ס משניות. ברשימה זו שר' זלמן הכין בכתיבת ידו למען יוכל לזכור את המשניות גם כשהספרים אינם תחת ידיו, מובאים כל התיבות הראשונות של המשניות. כאשר ראה את המילה הראשונה, מיד נזכר בכל המשנה!... כך ידע ר' זלמן כל ש"ס משניות בעל פה מילה במילה.

רשימת ראשי תיבות של המשניות בכתיבת ידו של הרה"ת ר' זלמן

לאחר מכן עברו לגור בעיירה היהודית רודניא הסמוכה. יש לציין, כי באותה תקופה שרר רעב יזום (על ידי הממשלה) נורא ומאות אלפים ומיליונים מתו ברעב. בנו, ר' אברהם, מספר, כי בתקופה זו אביו והוא

חפרו באר מים בחצר – בכדי שיהא להם ממה לשתות. ר' אברהם מספר עוד, שאחיו של ר' זלמן – התמים ר' יונה הי"ד, שכאמור התגורר בריגה – שלח אליהם כסף ושווה כסף, שבאמצעות פדיונם עלה בידם לקנות דברי מאכל וכיוצא בזה.

הרה"ת ר' זלמן בעיירה רודניא

מסירות נפש ממושכת על המנעות ממאכלות אסורות

השפעתה של ליובאוויטש על ר' זלמן חדורה הייתה בו כל ימי חייו, והניעתו למסירות הנפש. את השיחה המפורסמת בסעודת שמחת-תורה תרס"א ייעד כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע ל"חיילי בית דוד". שיחה זו, שנאמרה במלאות שלש שנים להתייסדות ישיבת "תומכי תמימים", מתעכבת באריכות על תפקידם של החסידים לעת הזו, עת התקופה של הופעת עקבות הגאולה, "עקבתא דמשיחא".

תוכן הדברים בקצרה הוא:

המשנה (בסוף מסכת סוטה) מונה כמה התרחשויות שיתרחשו בזמן של עקבות המשיח, והצד השווה שבכולם הוא – הקושי הגשמי והרוחני שכל התרחשות כזאת מבטאת. כלומר: תקפות 'עקבות המשיח' מתאפיינת בקשיים רוחניים ("בן קם באביו. פני הדור כפני הכלב") ובקשיים גשמיים ("יוקר יאמיר"), קשיים הניתכים והמורגשים אצל שומרי תורה ומצוות באופן מיוחד.

הרבי הרש"ב נ"ע, מבהיר בשיחתו את ההשלכה המעשית הנדרשת ליישום על ידינו, דווקא בתקופה זו.

הגמרא במסכת שבת קובעת את הדין ש"כל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות לאשתו". על פי פשוטם של דברים, משמעותה של הלכה זו היא: כאשר אדם יוצא למלחמה (במיוחד כאשר מדובר על מלחמה המתקיימת לפני כאלפיים שנה), יש חשש סביר מאד שהוא לא יחזור מן המלחמה. אפשר שיילקח בשבי, אפשר שיהרג במלחמה וכיוצא בזה. והנה, על פי התורה אשתו של אדם נשוי אשר לא ידוע בוודאות כי הוא מת, אסורה להינשא לאדם אחר עד שאכן יתברר באמת שבעלה נהרג. לכן, בכדי להקדים תרופה למכה, אומרים חכמינו ז"ל, יכתוב האיש לפני שהוא יוצא למלחמה גט כריתות לאשתו, כך שאם

יבוא מצב חלילה בו עלולה האשה להתעגן, הרי בידה כבר נמצא הגט מבעלה והרי היא חופשייה להינשא.

אבל, הרבי הרש"ב דורש את אמירת חז"ל על פי העומק הפנימי של תורת החסידות. לפי הפירוש הזה, יוצאת הוראה מעשית חשובה ביותר לעדת החסידים בכלל, ולעדת החסידים בדורנו זה בפרט. מה הכוונה "כל היוצא למלחמת בית דוד"? - המצב של "עקבתא דמשיחא" הוא מצב רוחני מאד קשה. התאוות והפיתויים שהעולם הגשמי מציב בפנינו, הם קשים וחמורים. אומרים לנו, אם כן, חכמינו ז"ל: צאו למלחמה! כל מי שהוא מ"בית דוד", כל מי שהוא קשור לגילוי של משיח בית דוד – עליו לצאת למלחמה! מהי המלחמה? גם את זאת מבהירים חכמינו: "כותב גט כריתות". יש להתנתק מהפיתויים שהעולם הגשמי מציג. עלינו להתבונן על המתרחש, על פי העומק הפנימי. לדעת כי "אין עוד מלבדו", ולכוון את מעשינו על פי הרצון של הקדוש ברוך הוא.

וכך הרבי אומר, בין היתר: "בשעה שחסיד לומד תורה צריך להיות מונח במחשבתו הפנימית, המילים, שהתורה היא חכמתו ורצונו יתברך ובכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים...לחסיד היתה יראת הכבוד האמיתית כלפי נותן התורה... כשחסיד התפלל, היה מונח בפנימיות מחשבתו המלים 'דע לפני מי אצל ר' זלמן ראו הנהגה זו בגילוי ממש, כל ימי חייו. אחד מהביטויים לכך הוא המסירות נפש שלו על שמירת הכשרות, הקפדה שהשפיעה לשעתה ולאורך ימים. זאת למרות שהוא סבל כל חייו מחולשה עצומה.

הסיבה לחולשתו הרבה היתה התקופה הקשה שעברה עליו במלחמת העולם השנייה. כמו יתר האזרחים, גויס ר' זלמן לפעילות מיגון כנגד האויב הנאצי ימ"ש. הוא נשלח לעבוד בעבודת ביצור ובעבודת שונות של סלילת כבישים וכד' סביב העיר מוסקבא. עת זו גרמה לו חולשה רבה למשך כל ימי חייו.

הלוא העבודה הייתה מפרכת מבחינה פיזית. עבודה קשה ומייגעת. בצבא הרוסי לא היה, כמובן, אוכל כשר. על בשר טרף אין מה לדבר

ח"ו, אבל ר' זלמן לא אכל שום דבר מבושל! הוא לא רצה לגעל את פיו במאכלי טריפה (מתוך מסירות נפש כפשוטה), והוא סעד את ליבו במעט לחם, סוכר ומים לכשנזדמנו (ולא תמיד נזדמנו)! כך יצא, שהיו ימים רבים שהוא לא אכל כלל. וימים אחרים בהם אכל רק תפו"א וסוכר וכדומה... היה זה מצב של תת תזונה שנבעה ממסירות נפש, ושהתמשכה על פני כמה שנים! הדבר גרם לו מאוחר יותר לתשישות גדולה במשך כל ימיו.

עובדה זו מלמדת מה היא נתינת "גט כריתות". הרי במצבו זה, היה מותר לאכול תבשילי עכו"ם (לא טריפה, ויתכן שאפילו טריפה היה מותר לאכול מצד פיקו"נ). אבל הוא לא טעם מאומה! וזו לא מסירות נפש חד פעמית, כי אם מסירות נפש שנמשכה כמה שנים, תוך כדי פיתויים רבים. אבל, כמו חסיד ותמים אמיתי, הוא כתב "גט כריתות" – ולא נכנע לשום פיתוי. הוא ידע שהוא עושה את רצון הקב"ה במילואו.

סיפור אשר ימחיש גודל חולשתו, מספר הר"א לנדא:

משהגיע ר' זלמן לארץ, שמעתי מהרה"ח ר' יצחק מנדלסון שר' זלמן מאוד מתעניין באופן מיוחד במסכת מידות. הצעתי לו בעקבות זאת שאקחנו במכוניתי לכותל המערבי. בשמחה הוא הביע רצונו לנסוע ונסע אתי יחד עם רעייתו. לפני שנסענו, נערכו הכנות מיוחדות לכך, ששתה תרופה מיוחדת וכו' עקב חלישותו ובריאותו הרופפת. בנסיעה – הלא כל כך ארוכה מלוד לירושלים – היה צריך לעשות **שלוש חניות ביניים** ארוכות דים למנוחה בגלל תחושת הבחילה שסבל.

רבינו מוהרש"ב נ"ע נגלה בחלום

סיפר ר' זלמן: פרק זמן לפני גיוסו ראה את הרבי הרש"ב בחלום³², והנה הרבי מגיש לו חלף (סכין שחיטה). שאלתי את הרבי, 'האם הכוונה שאלמד שחיטה?' הרבי ענה: "שחיתת עופות וואלט ניט שאטן" (שחיתת עופות לא תזיק). משום מה למעשה לא למד שחיטה.

ואמר ר' זלמן: בשנות הרעב בצבא ראיתי כמה היה זה לי לתועלת אילו למדתי שחיטה. היו פעמים רבות שעופות חיים הסתובבו בינינו...

32. ידועים דברי הרבי בשיחת יום שמחת-תורה תשט"ו (תורת מנחם חי"ג עמ' 76), שם כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, שרק לאחר כמה וכמה עניינים והכנות (בהתייעצות עם כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע) זכה הרב החסיד ר' זלמן זלאטופולסקי, שהיה חסיד של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע, לראות את רבו בחלום לאחר הסתלקותו. ובהמשך לזה סיפר הרבי על "אברך צעיר שמתנהג שלא כדבעי באיזה עניין, הרבי מסר כו', ודיברו עמו על כך – וללא הועיל, עד שהרבי עצמו בא אליו בחלום. ואף-על-פי-כן, במקום שדבר זה יגרום לו להשפיע גם על זולתו – הרי גם הוא עצמו... מושך את הרבי אליו, לתוך הבוץ שבו הוא שקוע..." עיין שם.

ועוד ועיקר: מסופר (התקשרות, תרפא, עמ' 17) על אחד החסידים ששאל את אדמו"ר הזקן [לגבי חלום]: מניין לי שאינני נמצא בעולם הדמיון? ונענה: אילו היית שם, לא היית רואה אותי! דהיינו שהרבי הוא "בעל הבית" לקבוע היכן ומתי ייראה לאנשים, גם בחלום, ואם הוא נראה למישהו – לא דבר ריק הוא.

ואכן, הרה"ג הרה"ח ר' יעקב לנדא ע"ה, כשהיה רואה בחלום את דמותו של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, היה אצלו תמיד עניין של הצלה לפני כן או לאחר מכן (מר"א לנדא).

'בנך עוד ישוב מן המלחמה'...

ואם כבר עסקינן בחלום, הרי שיש לדעת שאצל ר' זלמן חלום לא היה דבר סתם.

על כך מספר בנו ר' אברהם:

כשהגיע גיל הגיוס, אבי הורה לי להרים דברים כבדים ובכך לגרום לקילה (שבר בקיבה). ואכן, באותו זמן לא גויסתי. אך פרק זמן קצר אח"כ פרצה המלחמה, וכבר לא שמו לב לזוטות כאלה כמעין שבר, והכול גויסו למלחמה נוראית זו, שהיה נדמה כי בריה"מ הולכת לנחול תבוסה.

הרה"ת ר' אברהם ובנו הרה"ת ר' יצחק שי' סקאבלא

בדרך לרכבת, כשנסעתי להתגייס, אבי ע"ה ליווה אותי. היה צריך ללכת כארבעים ק"מ עד לתחנת הרכבת³³, ובדרך הוא אמר לי כך: תשמע, הלילה אימי ע"ה באה אלי בחלום ושאלה אותי: מה קורה בעולם? ענית, כי החלה מלחמת עולם ירחם השם. הוסיפה ושאלה:

33. היה זה לפני שלקחו גם את האזרחים לעבודות ביצור.

ומה הקשר אליך? ענית, בני ר' אברהם גויס למלחמה. אמרה: דע לך שהוא אמנם יפצע, אך הוא ישוב בחיים. וכך הווה, כשהיה כבר למרגלות העיר ברלין בגרמניה, נפגע ר' אברהם בידו מקליע רובה, אך חזר ב"ה בריא לביתו.

מוסיף ואומר הר"א לנדא: פעם, ראיתי את ר' זלמן מוטרד מאוד. שאלתיו לסיבת הדבר, וענני: חלמתי איזה חלום, אך אני מתפלא על עצמי כי אינני בעל דמיון! (רא"ל מוסיף, שהיות והוא אינו זוכר כל פרטי החלום, לכן לא יאמר רק חצאי דברים).

בחרקוב

אחר המלחמה התאחדה המשפחה ובאו שוב להתגורר בעיר

חרקוב

הרה"ת ר' זלמן בעת לימודו בעיר חרקוב.

אותה עת בחרקוב היו כמה מניינים פעילים, שוחטים וכיוצא בזה – כך שגחלת היהדות לא כבתה שם (אם כי הכל היה בהסתר ו"במינון נמוך", כמובן). לאחר זמן הגיע לעיר יהודי בר אוריין ובר אבהן תלמיד חכם מופלג – שלא מחסידי לויבאוויטש – הרב החסיד ר' אליעזר פינזלשטיין שמו, שנעשה לו ל'חברותא'. מדי יום – עד שעלה ר' זלמן לארץ – ר' לייזער היה בא אל ביתו, שם היו עוסקים בלימוד גמרא הלכה וחסידות בצוותא.

על תקופה זו מספר הרה"ח ר' דוד אבא גורביץ (שליח הרבי בטשקנט)³⁴:

"בחדש תמוז תשכ"ח החלטנו הרב מוט'ל קוזלינר ע"ה ואבלחט"א אני, למצוא את המקום הקדוש (אהלי הקודש שבליובאוויטש) שמוזנח זה חמישים שנה, לנקותו, לסלק את שברי ההרס ולסמן את המקום עם גדר, גם בשביל הכבוד וגם כדי שכל חסיד שיגיע לליובאוויטש, יידע היכן הם קברי הקודש. כשערכתי את התכניות למסע המסוכן, חשבתי לצרף לנסיעה את אחד מזקני החסידים שלמד ב"תומכי תמימים" בליובאוויטש, ודעתי היתה על הרב שניאור זלמן סקאבלא, שהתגורר באותם ימים בעיר חרקוב.

"למחרת נסענו לחרקוב והגענו היישר אל ביתו של הרב אליעזר פלזנשטיין ע"ה, אותו הכרתי מביקוריו בטשקנט, אצל חתנו הרב שניאור זלמן קליין ע"ה.

"הביקור בעיר היה חוויה בפני עצמה. בשבת הלכנו אל בית הכנסת. הזהירות שנדרשה היתה גדולה; חוץ מ"שלוש עליכם" נהגנו כזרים זה לזה. לאחר סעודת שבת נכנסנו עם ר' אליעזר פילזנשטיין לביתו של הרב סקאבלא. בעל בית הישיש ישב ליד השולחן ולמד בעיון בספר

34. מופיעים כאן רק החלקים הרלוונטיים של הסיפור (הסיפור כולו מופיע ב"בית משיח", גיליון 394).

שהיה מונח לפניו. ר' אליעזר מיהר לומר לו 'הוא משלנו', בהצביעו לעברי, כדי להפיג הרגשה לא נוחה כאשר אורח זר מגיע לבית.

"ידעתי שלפניי משימה קשה. הרב סקאבלא היה חסיד קשיש ולמוד-סבל. כאשר זכה סוף סוף לקבל היתר יציאה מרוסיה, פרצה מלחמת ששת הימים. שלטונות ברית המועצות ניתקו את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל והודיעו לו כי מסוכן לנסוע לשם, וביטלו לו את היתר הנסיעה..."

"לאחר שהוצגתי בפניו, התפתחה שיחה על אודות ידידים משותפים מטשקנט וסמרקנד הסמוכה. בהתרגשות רבה הוא החל להעלות זכרונות מימי ליובאוויטש המאירים - הוא נזכר וסיפר סיפורים יקרים על המשפיע ר' גרונום. כשסיפרתי לו כי יצאו לאור 'ליקוטי דיבורים' מאדמו"ר הרי"צ ובו סיפור על ח"י אלול, יום ההולדת של אדמו"ר הזקן והבעל-שם-טוב, הוא 'יצא מהכלים' ואמר: "מעולם לא שמענו על זה בליובאוויטש. הרבה מתולדות הרביים מתגלים רק לאחרונה, ומעט מהם מגיע אלינו, כמו גם מאמרי חסידות של הרבי, סידור תהילת ה' וספר התניא".

"כשאמר זאת הראה לנו ספר תניא אחר שהודפס בדפוס וילנא ועליו היתה חתימת יד קודשו של אדמו"ר מוהרש"ב. התרוממות ופחד אחזו בנו כשאחזנו בספר התניא הזה... הגיע הזמן לדבר בנוגע לנסיעה. מצב בריאותו הראה לי שאין על מה לדבר; אבל מאידך אני רואה את געגועיו לליובאוויטש, ורצונו העז להיות לי לחברותא לנסיעה; לחזור למקום בו חסה בצל האדמו"ר הרש"ב יחד עם חבריו התמימים... קל לתאר את עגמת הנפש של החסיד הזה כשסיפרתי לו את סיבת בואי אליו. עצב כבד היה נסוך על פניו כשפרק את אשר על ליבו: "הרי אתם רואים כי גם ללכת לתפילות השבת בבית הכנסת הרחוק מכאן שני רחובות, מהווה אצלי בעיה קשה, ואיך אוכל לנסוע לליובאוויטש מרחק כה גדול?"

"הוא החל לבכות בכי מר... " ...

"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך"

סיפור בנו ר' אברהם:

פעם אחת נקרא אבי ז"ל לבית המשטרה. אח"כ, כששב, סיפר מה התרחש שם. כאשר הכניסוהו לקצין המשטרה, הלה ממש כיבד אותו וקם לכבודו, והתייחס בצורה מאוד נאותה. הוא רק אמר שעם "סטריקום ווי מזידישטי אוטשיסטע" – עם זקנים אתה אמנם יכול ללמוד, אך אוי ואבוי באם ילמד עם הצעירים...

למעשה, הוא בהחלט לא פסק מללמוד עם הצעירים. נכדיו, ונערים אחרים שהתגוררו אז בחרקוב לא חדלו מלבקר בביתו, לשמוע דברי תורה וחסידות. למעשה, כל הזמן הוא ישב ולמד, ובמיוחד כשהפסיק לעבוד (מה גם – כפי שכבר סופר לעיל – כל עיתות עבודתו מוקדשות היו לשינון משניות בעל-פה), שאז ממש כל היום כולו הוקדש ללימוד תורה וחסידות.

"פארט א טאטע"

סיפור ר' זלמן:

לפני שנסעתי לארה"ק, מאוד יסרוני כליותי והתחבטתי רבות בשאלה, האם לנסוע לציון אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ברוסטוב לומר 'שלום'. מצד אחד עז היה הרצון לנסוע לרבי. כה היה עז הרצון, עד שאין לתאר במילים. אך מצד שני הבושה הגדולה להראות את הפנים הייתה עצומה ונוראה. איך אראה הפנים לרבי, ואני, כך אני נראה. לבסוף גמלה בליבי ההחלטה שהבושה גדולה היא להראות הפנים שלי לרבי, ולא נסעתי.

כשסיפר זאת, בכה ר' זלמן ואמר, חבל שלא נסעתי. "פארט א טאטע", כאשר נוסעים לאבא אין מתחשבים כלל אם מתביישים להראות הפנים אם לאו. פשוט נוסעים לאבא (שמעתי מהרב החסיד

ר' דוד אבא זלמנוב, משפיע בישיבת תות"ל בכפר חב"ד, שהיה נוכח בעת שסיפר המעשה).

עליה לארץ הקודש

בשנת תשכ"ט זכה הרב זלמן לעלות ארצה – אחר טלטולים וייסורים.

היה זה אחרי ניסיון לעלות ארצה, שנגדע באחת. בשנת תשכ"ז, השלטון הקומוניסטי אישרו את יציאתו ארצה. ר' זלמן, והוא כבר אדם בגיל זקנה, מכר אז את ביתו וחפציו וארז את מיטלטליו במטרה לנסוע ארצה והוא אכן כבר יצא אל הדרך. היה מדובר במסע מפרך במיוחד, למכור את הבית, את החפצים, להיטלטל ברכבת שעות וימים...

הרה"ת ר' זלמן בביתו
בשיכון חב"ד בלוד

אלא שאז פרצה מלחמת ששת הימים. בעקבות המלחמה הסובייטים ביטלו בזעמם את האישור, ובאמצע הדרך, נאלץ ר' זלמן לשוב על עקבותיו.

כשעלה לארץ הקודש, הגיע אל המנוחה ואל הנחלה. הוא הגיע להתגורר בשכונת חב"ד בעיר לוד, בה ישבו חסידי ליובאוויטש רבים, מסלתה ומשמנה, ובה שכנה ישיבת תומכי תמימים. זוגתו, במכתב שכתבה באותה עת לבנה ר' אברהם שי' שנתר עוד ברוסיה, תיארה את ר' זלמן כ"דג שזה עתה הושב אל המים" והחל לחיות חיים מחודשים.

אומר ר"א לנדא: "מהפעם הראשונה שראיתיו, מיד לאחר בואו ארצה, חשתי אליו אהבה ממש. הוא תכנן לבוא עם התלמידים בשיעור וגם להקשיב לשיעור..."

פרק זמן הייתה לנו קביעות בשעות הערב בלימוד 'יורה דעה'. השתוממתי עד כמה היה אצלו הכל כל כך שגור "פריש" (רענן), כאילו זה לא מכבר למד הענין!"

הרה"ת ר' אליהו לנדא

אשת חיל עטרת בעלה

כאן ראוי לציין, את אשתו, מרת צביה פריידא ע"ה, שהייתה צדקת אמתית וחסודה, אשת חיל עטרת בעלה, יראת ה' בתמימות ובפשטות בזכות עצמה. עמדה לימין בעלה כל הימים, תוך מתן כבוד גדול מאוד והערכה גדולה לחסיד הגדול שחי במחיצתה. כל הזמן דאגה עבורו ולא הסירה עיניה מלשמור ולסייע בעדו.

מרת צביה פריידא ע"ה נפטרה ביום י' חשוון תשל"ז³⁵. תנצב"ה.

הרה"ת ר' זלמן ורעייתו

"הגילויים מגיעים עד אלינו..."

מכתב ששלח ר' זלמן לרז"ש דבורקין (בתגובה על מכתבו הנ"ל בו בירכו בברכת ברוכים הבאים, וגם צירף לו סכום כסף דורון), הוא בעצם עדות כמעט יחידה ממקור ראשון על הרגשותיו באותם ימים (י"ח חשוון תשל"א), וכך כותב ר' זלמן:

35. אציב בזה יד ושם לזכרון משפחתה:

אביה – ר' יהודה לייב ב"ר אברהם – נפטר ר"ח אב תש"ד.

אמה מרת ביילא בת דרוויזא – נפטרה ה' חשוון תש"ה.

אחותה - בריינא בת ביילא נפטרה ב' תמוז תש"ו.

אחיה – פייביש ב"ר יהודה לייב נפטר י"ט ניסן תשי"ז.

אחיה – יצחק אלימלך ב"ר יהודה לייב נפטר כ"ג תמוז תשי"ז.

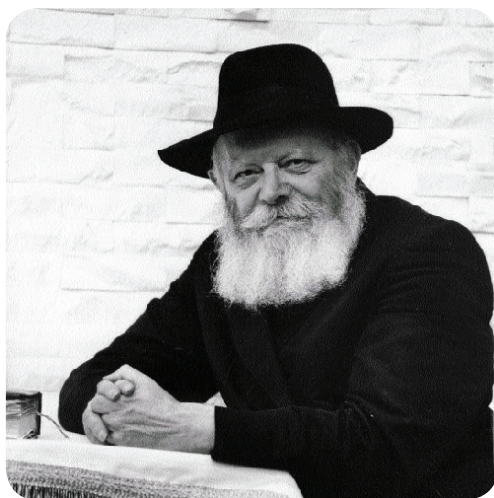
”כבוד ידידי הרה”ח והתמים מו”ה ר’ זלמן שמעון שיחי’ ע”ש זוגתו תחי’.

”כבר עברו חלפו כמעט כל שנות החיים מאותו הזמן בו התראינו בליובאוויטש, ומאותו הזמן לא נתראינו. אומר לך את האמת, שכבר כמעט ואיני זוכר אותך, אלא שאתה כן זוכר אותי, ומצאת לנכון אפילו לשלוח לי כסף, וע”ז אני מודה לך. כל מה ששלחת קיבלתי.

” הנך צעיר ממני בהרבה... אילו היינו קרובים יותר [כלומר, אילו היינו בקרבת מקום], יכולנו להתוועד מעט, להיזכר במה ששמענו ובמה שראינו. לפני שנה חפצתי לנסוע לרבי. וכבר הכול היה מוכן לנסיעה, אלא שנעשיתי לא בריא, ולא היה בכוחי לנסוע. בכלל הנני חלש מאוד, ואיני יכול לנסוע. אבל תודה להשי”ת אנו שומעים הכל, והגילויים מגיעים גם עד אלינו (”נאר אדאנק השי”ת מיר הערין אלץ. או דיא גילויים דער גייט ביז אונז אויך”).

”הי’ שלום ויתן השי”ת חיים ברכה ושלוש לנו ולכל ישראל. ידידך ש’ זלמן.

”מסור פ”ש לפרץ מוצקין, וכל מי שמכיר אותי”.

הוד כ”ק אדמו”ר

משימת חיי ומשאת נפשי - חינוך צאצאי

כל אותם ימים היה דואג ר' זלמן ומתפלל לעלייתם של בנו ר' אברהם ומשפחתו, שנותרו בבריה"מ, ארצה. לצערנו, באותה התקופה ברוסיה כבר לא התנהלה מלחמה על הדת כמו בשנים הקודמות, לא משום שלא היה לקומיניסטים עניין להילחם, אלא משום שלא היה כבר עם מי להילחם... רוב היהודים שנותרו בתוככי ערי רוסיה, היו בתהליך של התרחקות מקיום התורה והמצוות. משפחות יהודיות שלימות התרחקו, וספגו את הקרירות והכפירה הקומוניסטית. המצב היה נורא ואיום. עבור מי ששמר תומ"צ, דוגמת ר' אברהם ומשפחתו ובני ביתו, היה הדבר כרוך בקשיים מרובים. אף אחד לא ידע לומר מה יהיה עם משפחות אלו בעתיד.

לשם דוגמא: בכל חרקוב היו אך ורק שוחט אחד. בשביל לשמור על כשרות, היו צריכים לנסוע ברכבת מקצה אחד של העיר לקצה השני, במשך כשעתיים, רק בשביל לשחוט עופות. אחר-כך, יש להכשיר את העוף, תהליך קשה וארוך בפרט כאשר מדובר בכמות גדולה של עופות, ובפרט כשהדבר מתבצע בבית קטן הכולל סלון, מטבח וחדר שינה אחד בלבד...

ר' זלמן חשש מאוד מה יהא עם צאצאיו, אם ישארו בתוככי רוסיה.

וכפי שאכן חזינו, אחר שב"ה נפרצה חומת מסך הברזל, אשר כמעט ולא נותרו יהודים שומרי תורה ומצוות, ובקושי גם הזקנים זכרו מעט מן המעט אודות ידישקייט. רק תודות להוד כ"ק רבינו זצוקללה"ה אשר מצודתו פרוסה במרחבי העולם, ובדאגתו הרבה שלח שלוחים להאיר ולעורר את העצמות היבשות ולהפיח חיים יהודיים ואור אלוקי בכל המקומות.

ואכן, כמעט בכל טיוטת פ"נ שנמצאו בביתו מוזכר עניין זה. לדוגמא:

פ"נ לכ"ק אדמו"ר שליט"א אנא לעוור רחמים רבים בעדי שניאור זלמן משה בן גיטל לאה שיעזור השי"ת שאתעוור בתשובה אמיתית ושיחזק השי"ת את בריאותי בגו"ר ושאזכה להתראות עם בני ועם כל ב"ב שיחיו בקרוב ממש ולקבל מהם רב נחת בגו"ר".

ובאחר: "...שיחזק ה' את בריאותם בגו"ר ויזכו לעלות לאה"ק ת"ו בקרוב ממש ולכתיבה וחתימה טובה".

מכתב זה שלח עם הרב החסיד ר' דובעריש רוזנברג ז"ל, שהיה ממשפיעי קהילת חב"ד בלוד, שנסע לחצרות קודשינו. וזה אשר כותב לו ר' דובעריש מבית חיינו (ד' תשרי תשל"ב):

"לכבוד ידינו הרה"ג והרה"ח וכו' וכו' הרב זלמן סקובלו שליט"א. שלום וברכה.

ראשית כל לשנה החדשה הנני מברך את מעכ"ת בשנה טובה ומבורכת בגו"ר ובגמר חתימה טובו אותו ואת כל ב"ב שיחיו, ובאריכות ימים ושנים טובות בבריאות ובהרבה נחת מכל צאצאיו ונכדיו שיחיו. והנה את מכתבו עם הפ"נ הכנסתי תיכף עוד ביום החמישי כשהגעתי אבל התשובה לא קבלתי רק בער"ה וזלה"ק: "לעשות כהוראת הרופא מומחא שעל אתר. הפ"נ אזכיר על הציון לכהנ"ל"³⁶. וגם החזיר לי המכתב המצ"ב. יותר אין חדשות. משפיעים פה חסידות ויי"ש בשפע, ויה"ר שניהיה כלים לקבלה. ד"ש לכל ידידנו. מוקירו ומוקירו הדו"ש באהבה רבה, דובעריש רוזנברג.

36. במכתבו ביקש ר' זלמן גם הוראה מכ"ק אדמו"ר עבור א' מבני המשפחה שהיה באותה עת ברוסיה, ונפגע מסכין והיה חשש גדול לעצבים והשרירים שביד. ומרוסיה שלחו שיבקש אצל הרבי ברכה והוראה כדת מה לעשות, כי מצד אחד חששו לעשות הניתוח שלא יפגע חלילה פגיעה בלתי הפיכה, ואילו היו מי שהמליצו לעשות הניתוח, והיו נבוכים באם לעשות ניתוח ובאם לאו. וע"ז בא המענה, ואח"ז גם ענה הרבי שיזכיר על הציון "לכל הנ"ל" – היינו, הבקשה שיצאו ממסך הברזל דברית המועצות. לבסוף, הוחלט שיעשו ניתוח, אבל ביום הניתוח היד החלה לפעול, ונמנעו ת"ל מלנתח.

”ההתוועדות של ר”ה היה נראה כמו א בעל שם סקע פארברענגין. כ”ק אדמו”ר שליט”א ציווה לנגן הניגונים החל מהבעש”ט ומהמגיד וכו’ ומכל האדמורי”ם נ”ע. אח”כ ציווה לנגן את בערל זלצמן ניגון מה ששרים שם [ברוסיה]. הוא אמר: על ידי ניגון מתקשרים עם ה”חיה יחידה” שלהם ועי”ז וועט מען זייא ארויסשלעפן פון דארט³⁷. אתם יכולים להיות בטוחים שבעה”ת בקרוב יבואו בנכם עם כל משפחתו שיחיו. רואים שזה לא סתם דיבורים”.

ואכן באותה שנה, מספר חודשים לאחר מכן באו צלחה ב”ה בנו עם כל משפחתו.

כך כותב הר”ז לרבי בקשת ברכה שהאישורים שביקש בנו לעלות ארצה יעלו יפה:

”בני אברהם בן צביה שיחי’ שנמצא בחארקוב הגיש בקשה לרשיון לעלות עם בני משפחתו לאה”ק ת”ו בערך לפני חודש ומחכה לתשובה בקרוב בעה”ת והנני מבקש את ברכת כ”ק אדמו”ר שליט”א שיקבל את הרשיון בלי מניעות ועיכובים ושיהיה הכל בהצלחה”.

37. ראה שיחות קודש תשל”ב, ח”א, עמ’ 5 [בלה”ק: היכל הנגינה, עמ’ לב]: ”ניגנו את ניגוני רבותינו נשיאנו, ואח”כ אמר כ”ק אדמו”ר שליט”א: [ידוע השיחה מר”ה לחסידות, שכאשר חוזרים דברי תורה מתאחדים הנר”ן של בעל התורה, ובשעה שחוזרים על ניגון, מתייחדים עם ה”חיה יחידה” של בעל הניגון. והביאור בזה מובן בשטות: ענין הניגון הוא הרגש שאינו יכול לבוא לידי ביטוי בנר”ן, הרגש שלמעלה ממידות, אלא הרגש של ”חיה” ו”יחידה” שמתבטא דווקא בניגון. וכיוון שנמצאים כאן אחינו בני ישראל שהם מהראשונים שפרצו את הדרך לצאת מרוסיה והמדינות הדומות לה - ישירו ניגון ששרים שם, וזה יקשר אותנו עם ה”חיה יחידה” של היהודים שם, והרי הנשמה מעולם לא הלכה לגלות, כפתגם כ”ק מו”ח אדמו”ר נשיא דורנו, שזהו אפילו בנוגע ל”נר”ן ועל אחת כמה וכמה שה”חיה יחידה” אינן בגלות, ועל ידי שיתקשרו עם ה”חיה יחידה” שלהם, יומשך גם בנר”ן שלהם ועד לגוף נפש הבהמית, וזה יכריח שיצאו משם. [ציוה לנגן, ואחר כך התחיל ניגון. ואמר כ”ק אדמו”ר שכל אלו שבאו מרוסיה ינגנו יחד...].”

כשהגיעו ר' אברהם וב"ב ללוד סוף סוף ת"ל אחר כל הטלטולים והתלאות וכו', נתברר שבשיכון חב"ד בלוד אין נותנים עוד דירות, והיה זה בהוראה מגבוה. לפנינו עותק ממכתבו של ר"ז לרבינו בעניין זה, ממנו ניכר עד כמה היה עתידם של צאצאיו חקוק בלוחות ליבו ונוגע במעמקי עצמיותו:

"...ועתה הנני בבקשה מאת כ"ק אד"ש. זה חלקי מכל עמלי וזו כל משאת נפשי שצאצאי יחוננו ויודרכו על פי דרך התורה והיהדות על פי רוחנו. וזו היתה כל מגמתי בהשתדלותי הרבה לצאת מרוסיה ולעלות לאה"ק כדי להצילם מהחשך דהתם ולהביאם לכאן. ביודעי שאם ישארו שמה מה יהיה באחריתם. וב"ה שזיכני לראות התחלה טובה בעמלי זה שזכיתי לעלות לאה"ק ולהביאם גם הם לכאן על אף כל הקשיים המרובים שהיו כרוכים בזה. ותקותי ותפילתי להשי"ת שיחזקני ויאמצני גם להבא להמשיך בפעולתי בחינוכם לטובה.

"למותר לציין עד כמה נוגע הדבר בנפשי ממש מה יהא בעתידם ואיך תהיה הנהגתם.

"והנה לי נראה בדרך היחידה להשגת משאת נפשי זו לחונכם ולהדריכם רק אם יהיו סמוכים אלי ממש... לפיכך הנני שוטח בקשתי מעומק ליבי לפני כ"ק אד"ש שבאופן יוצא מן הכלל יורה להם לתת להם דירה בשיכון חב"ד בלוד... וכן מבקש אני ברכת כ"ק אד"ש שאזכה לראות נחת בעמלי וארוה מכל צאצאי רוב נחת, א אידישער און א חסידישער נחת...".

ואכן, נתקבלה מיד הוראת מכ"ק אדמו"ר באופן חריג ויוצא מן הכלל לתת דירה לר' אברהם ומשפחתו, וניתן בסיפוק לומר היום, כי לא רק "התחלה טובה" ראה ר' זלמן נחת בעמלו, אלא ב"ה משימת חייו בהחלט הושגה, וב"ה כל צאצאיו הם חסידים יראים ושלמים, הולכים בדרך רבותינו נשיאנו זי"ע ומקושרים אליהם בהחלט.

הרה"ת ר' זלמן מברך את הכלה (נכדתו מרת פיגא) עם החתן (הרה"ת ר' משה ברונפמן שי')

בכי מ'אמן' של תשב"ר

מיד עם בואו ארצה ר' זלמן הוכר כאחד ומיוחד בין זקני אנ"ש, תלמיד חכם, בעל 'עבודה' נפלא, מאיר פנים ובעל רגש. כשהגיע לשיכון חב"ד בלוד, לא יכול היה לעצור מבעד לדמעותיו בראותו תינוקות של בית רבן, צעירי הצאן, עונים אמן יהא שמייה רבה בהתלהבות. היה זה מחזה שלא היה ניתן לראותו ברוסיה הקומוניסטית וזה עורר אצלו התרגשות גדולה, וכך פעמים רבות, הוא היה בוכה לשמע קריאות האמן של הילדים (שמעתי מהרה"ח ר' נחום קפלן).

הרה"ת ר' זלמן בבר מצוה של הרה"ת ר' דובער מנדלסון שי'.
משמאל: הרב צבי שכטר

מידת האמת

בכלל, אצלו מידת האמת זה היה דבר עצום. "הוא סיפר לי פעם בהתפעלות גדולה וממש בהתרגשות איזה עניין על אודות הרב החסיד ר' ניסן נעמנוב זצ"ל. עניין זה נראה פשוט וכשעצמו, אבל ר' זלמן התרגש לא (כ"כ) מהעניין, כי אם מהאמת בדבר. מה ראה? "מידת האמת ראה ונפל על פניו"³⁸. והוא זה: פעם ר' ניסן בירך ברכה כלשהי, ושם לב אחר מעשה שלא היו לו ב' מקיפים, וגדול ועמוק היה צערו. אבל כיון שהצער היה באמת, זה ריגש ו"תפס" אותו (מר"א לנדא).

פעם סיפר ר' זלמן, שמעולם לא הוציא דבר **שקר** מפיו, אמנם דבר שהוא לא אמת ולא שקר מזה עדיין לא נמנע לגמרי (שמעתי מר' נטע ברכהו ז"ל. והסביר לי הנ"ל, שבעת שתחוקר וכו' בק.ג.ב וכיו"ב שהיה דבר ברגיל בימים ההם – הנה פשוט הדבר אשר לא סיפר האמת,

38. סנהדרין קיא, א. אודות משה רבינו שנאמר בו "וימחר משה ויקד ארצה וישתחו" (שמות לד, ח).

ח"ו. אך גם במצבים אלה, השתדל בכל מאודו שלא לומר שקר – אלא לסבב את הדברים במיני התחכמות).

ישיבה ב"תנועה" של קבלת עול

סיפר הרה"ג ר' מאיר גרוזמן, מראשי ישיבת תומכי תמימים בכפר חב"ד:

הרה"ת ר' זלמן יושב ולומד בישיבה האופיינית לו

מדי פעם הייתי עולה לבקר את ר' זלמן בביתו. בכלל, הוא היה ממעט בדיבור. אך אחד מהדברים שמאוד "תפסו" אותי הייתה העובדה שתמיד-תמיד היה ישוב על קצה הכסא. פשוט ראו עליו כל

הזמן את התנועה של "קבלת עול". התבוננתי בכך, ומעולם לא ראיתי שיתרווח על הכסא! ולדידי זהו דבר גדול מאוד!

דוגמא חיה לעבודת התפילה מהי

מספר הרב אליהו לנדא:

'זכיתי שהחסיד ר' זלמן סקאבלא ע"ה, מחשובי תלמידי ישיבת תומכי תמימים וממיוחדי זקני אנ"ש, משעלה ארצה והתגורר בשכונת

הרה"ת ר' זלמן
(עומד – הרה"ת ר' אליהו לנדא)

הרכבת בלוד, היה מגיע אל הישיבה, בכיתה בה לימדתי. את רוב יומו הוא היה מבלה בישיבה. הוא היה לומד שם, ולעיתים אף היה מתוועד עם התלמידים הצעירים. פעם, הוא דיבר על עבודת התפילה, שכל אחד ואחד, בעת התפילה, לא יחשוב על שום דבר מלבד תיבות התפילה הוא דיבר מאד חזק על זה שצריך להתפלל בכוונה, ושכאשר מתפללים "לא צריך להיות קיים שום דבר מלבד התפילה, ולהיות מונחים רק בסידור, ולא בשום דבר אחר הקורה מסביב (ה"ארום)".

התלמידים היו רציניים, והם שמעו מה שהוא אמר. אמנם

קשה הדבר לקלוט, שישנם יהודים שאכן אינם בשעת התפילה כל מה שמסביב כאילו לא קיים, אלא ההתעצמות עם תיבות התפילה. היו שם כמה בחורים שהחליטו "לבדוק" האם ר' זלמן עצמו אכן מקיים

את מה שהוא דורש. אילו הייתי שם, כמובן הייתי מונע זאת מהם, אבל באותם רגעים לא הייתי שם. רק לאחר מיכן, ניגשו אלי התלמידים וסיפרו לי בהתפעלות גדולה את שאירע: מקומו הקבוע של ר' זלמן בתפילה היה על סטנדר ליד חלון רחב מידות. מה עשו אותם הנערים? הם התמקמו על החלון, וכאשר ר' זלמן התפלל מנחה, הם צילמו אותו. הם חשבו שר' זלמן אולי יגער בהם, או ירים את ראשו וכדומה. אבל ר' זלמן כלל לא חש במה שהתרחש, לא הרים את עיניו, ובכלל לא שם לב שקרה משהו מסביב. הוא פשוט היה שקוע און דורכגענומען בתפילה!

עותקי התמונה עודם שמורים (התמונה אף מובאת להלן), ומתוכה ניבטת ונשקפת העמקות, הרצינות ושפיכת הנפש בה התפלל ר' זלמן'.

יש לכם כאלה גילויים...

סיפר הרב החסיד ר' דוד אבא זלמנוב:

כשלמדתי בישיבה בלוד הלכנו אצל ר' זלמן ז"ל לביתו. זכורני שהוא היה אוכל לחם בחלב. בכך הסתכמה ה"ארוחה"... דמותו מאוד הרשימה אותנו. פעם אמר לנו: איזה גילויים זכיתם אתם, אין לתאר. אצלנו, כשהיו מספרים כאלה סיפורים על הרביים, היה זה בסוד. אתם זכיתם, ויש לכם לקוטי דיבורים. אוצר מלא ומופלא של סיפורים ושיחות קודש היקרות ביותר, והכל בהישג יד. עם כאלו "גילויים" איך בכלל אפשר להיות מונח בעולם הזה...

כשבא בחלום לב' חסידים

הרב ר' יעקב לנדא סיפר על חסידיה המיוחדים של ליובאוויטש, בתוך דברי זכרון נוספים, והדברים עלו עלי דפוס. בתוך הדברים

נאמר כן³⁹: "וביותר אני נתפעל מהעובדה של חסיד אחד שנתחנך בליובאוויטש (וכתב הרבה חסידות מאז) לאחר פטירתו בא בחלום לג' אנשים, לבנו, ולעוד אחד בלילה אחד, ולכולם אמר לזרז את בנו לקבוע עתים לתורה. ואני מכיר את כל האנשים האלו ושמעתי העובדה מפי בעלי המעשה.

"הרי תראה שאפילו חסיד שכנראה נגמר עם דינו עד שנתנו לו רשות לבוא לעורר על כן. זהו חידוש, כי מה שראינו כזה אצל הרביים אין כל כך חידוש, שהלא ראינו שהם בעולם אחר. אבל שגם אצל חסידים יהיה כן, זהו חידוש"

הרה"ת ר' זלמן. נראים גם: הרה"ת ר' אליהו לנדא (מסייע לו ללכת), והרה"ת ר' משה לנדא (מאחור) (מאחור)

39. היכל הבעש"ט, גיליון טז, עמ' קיג.

דבר מופלא זה שסיפר - היה על ר' זלמן:

ר' זלמן נגלה בחלום אצל הרב החסיד ר' אבא פליסקין וגם אצל הרב החסיד ר' זלמן שמעון דבורקין, באותו הלילה, ואמר להם: 'הלוא אתם חברים עימי, ואינכם לומדים עם נכדי' (ר' יצחק, שלמד אז בקראון-הייטס, וכיום מתגורר שם לאיוש"ט). לרז"ש אמר, 'אתה הרי הרב דמתא למה אינך דואג שיהיה לנכדי קביעות ללימוד תורה'. באותו לילה בא אל נכדו וטען למה אין לו קביעות עתים לתורה.

למחרת, או איזה ימים לאחר מכן, ר' אבא ניגש לר' יצחק ואומר לו: תשמע, הזיידע בא אלי בחלום ודיבר איתי על אודות לקבוע ללימוד איתך. ואכן הם קבעו שיעור חסידות מידי יום בבוקר. ר' אבא הוסיף לספר לר' יצחק וסיפר לו אשר כשהוא פגש את הרז"ש וסיפר לו את כל הסיפור אודות בואו של ר' זלמן בחלום וכו', השיב לו רז"ש: כדבר הזה ממש, לא נפל דבר מאשר אמרת, היה עמדי. והלוא דבר הוא! ואכן, גם הרז"ש קירב ולמד עם ר' יצחק

הרה"ת רז"ש דבורקין ב"ווארט" של הרה"ת ר' יצחק סקאבלא
(נראה גם: הרב דוב הולנדר)

הרה"ת ר' אבא פליסקין במסירת שיעור

מניין ל"מסירת מודעה"

מספר ר"א לנדא:

פעם אחת ביקשני החסיד ר' זלמן, כי הוא רוצה שאסדיר בעבורו מניין ל"מסירת מודעה"⁴⁰. העניין שבזה הוא, ש"כתבו המקובלים, כי האדם בעת יציאת נשמתו עומד על ימינו לשטנו ואומר לו כפור בה' אלהי ישראל. והנשמה ממאנת. ואפשר שח"ו מחמת הטירוף תבוא לידי הודאה. על כן צריך להקדים בעודו בשכלו להתפלל אל ה' עד אשר לא יבואו ימי הרעה".

ר' זלמן היה אז בריא, וניסתי להניעו, כדי שלא להעלות על הדעת העניין דהיפך החיים. אמרתי לו שהוא עוד יאריך ימים וכו' וכו'. הייתה הרגשה נוראה, אך מצווה ועושה לא סירבתי כמובן, משום שהוא עמד

40. סידור תורה אור, עמ' 406.

על דעתנו לעשות את המסירת מודעה. אמר, הוא יעשה לי רשימה של אנשים הוא מבקש שיבואו להשתתף במניין.

כשהמניין אכן התקבץ בזמן המיועד, הייתה תחושה מאוד רצינית ומאוימת באוויר. מחזה זה זעזע את קירות הלב. ר' זלמן אמר את הנוסח בכוונה גדולה, ולאחר מכן אמר "שמע ישראל", בכזו התרגשות – שאין לתאר. אחרי זה הצעתי כוסיות יי"ש, ואמרנו 'לחיים' ואיחלנו אריכות ימים וכו'. אבל התכוננות למעבר לעולם שכולו טוב בדעה צלולה, בחינת "שוב יום אחד לפני", היה זה לקח נורא הוד.

סדר מסירת מודעה לשיב מרע
 כתבו מסקנליכי כי אלהים בעת יצאה ממנו סמך שחל על ימינו נפשו ואלמו לו סמך כ"י אלה יראו והמטה מחמת ואסכר ס"ח מחמת סמך חנא ל"ד הולא ס"ח כ"ד לנדיס געשו כמלו להסמל אל כי עד אכר לא יטול ימי הרעם - והכרז אלס סכרניס יחבר מרעה :
**שְׁמַעוּ רַבּוֹתַי דְּרִי אֲנִי מוֹסֵר מוֹדְעָה בְּפָנֶיכֶם בְּאֵם שִׁיבֵא הַשְׁמָן אוֹ פֶת דִּילָה לְהִסֵּת אוֹתִי לְעִבּוֹר עַל אִתָּת מִצְוֹת יְיָהּ הֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה הֵן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֵן מִצְוֹת שְׁתִּיבִין עֲלֵיהֶן כִּרְיֹת אוֹ מִתּוֹת בֵּית דִּין אוֹ גְּדָרִים אוֹ סִנְיִים אוֹ עַל הַקֶּלַל בִּלְוֵי חַם וְשִׁלּוֹם וּבְפָרֵט בְּאֵם שִׁיבֵא עַת פְּקֻדָּתִי לְהִשִּׁיב הַפְּקֻדָּתִי אֲשֶׁר הִפְקִיד אֱתִי וְיִשִּׁית וְיִתִּים אֲתִי וּמְחַבְּתִי אֶפְיָה וְרַעַד וְטְרוֹף וּבְלִבּוֹ דַּעַת אֲנִי מוֹדֵה לוֹ הַלְלִיה וְהַלְלִיה הֵן בְּמַחֲשָׁבָה הֵן בְּדַבָּר אוֹ בְּכָל מַה שְׁדַּפְּתָה וְיִכַּל לְדַבֵּר וְלִבְּ לְהַשׁוּב אִף עַל פִּי שְׂאֵמָרֵי חֲכָמֵינוּ וְרוֹנֵם לְקַרְבָּה אוֹן אָדָם נִתְפַּס עַל צַעֲרוֹ י אֵם אֵין עֲשֵׂה קִלְחָה עֲשֵׂה מוֹדְעָה בִּינוּ לְבִין אֲבִינוּ שְׁבִשְׁמֵיכֶם * כִּן אֲנִי מוֹסֵר מוֹדְעָה בְּפָנֶיכֶם שְׂרִיחָה אוֹתִי דְּבִר אוֹ מַחֲשָׁבָה בְּפִל וּמְבַטֵּל כְּתָרִים תִּשְׁקֵר וְלֹא יִדְעָה מִמֶּשֶׁ בְּדַבָּרֵי אוֹ בְּמַחֲשָׁבֹתֵי אוֹ בְּרַמְיוֹתֵי כִי אֲנִי מֵאֲסִין בְּשִׁקְרָה תְּהַחֵל שְׂאֵתָה אֲמֵת וּמִשְׁעָה עֲבָרָה אֲמֵת וְהִרְרֵנוּ אֲמֵת וְאֵתָה וְחִיד וּמְיֻחָד וְאֵין יְחִידוֹת כְּמוֹךָ בְּשׁוֹם פְּנִים הֵיט וְהֵן וְהִרְרֵנוּ יִדְעָה מִמֶּךָ יִדְעָה מִמֶּךָ יִדְעָה מִמֶּךָ לְעוֹלָם וָעֶד : בַּיּוֹם הַזֶּה וְהֵן יִדְעָה אֲתִי וְשָׁמַר אֶתְךָ : כִּי אֵין כְּמוֹךָ בְּאֵלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמֶּנְעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד * בְּרִיךְ דְּהֵא וּבְרִיךְ שְׁמוֹ לְעַד * בְּרִיךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :
 וְהַסְּמִיט יִשְׁרָאֵל :**

בצירוף קרשא בריך דהא ושבעתיה קבלנו הספירות אשר סמך (עפ"י) ונפר נפשנו ורזו ונשמתו וליעל כל תולדות ומבני כל המכות וכל מה שיעשה מרזים נגד מסירת המודעה הזאת הן במעשה הן בדבור הן במחשבה אנתו סמכלים אותו המעשה בצירוף קרשא בריך דהא ושבעתיה ולא יעשה (עפ"י) שום רשעם כלל :

נוסח "מסירת מודעה"

"אף אזוי וייט איך האב נישט משער געווען..."

מספר הר"א לנדא:

פעם שאלתי את ר' זלמן באיזה עניין ברוחניות, וענה לי תשובה שהייתה נראית לי מאוד גבוהה, ושלא לפי ערכי כלל. נסעתי אפוא להמשפיע הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן ז"ל. באותה תקופה הרש"ח היה מאוד חולה, שכב על המיטה, ובקושי שיכול היה לנוע. נכנסתי לחדרו, וסיפרתי לו שבדיוק אני מגיע מר' זלמן סקאבלא, ושאלתיו כך וכך וענה לי את מה שענה לי. עד עכשיו אני זוכר את תגובתו של הרש"ח. הוא כמו קפץ במיטה, ואמר לי בהתפעלות בזה הלשון: "דאס וואס ר' זלמן איז ער געווען א חסידישער בחור, האבן מיר אלע געווסט. אבער אף אזוי וייט, איך האב נישט משער געווען!" (זה

שר' זלמן היה חסידישער בחור, זה הרי ידענו כולנו. אבל עד כדי כך, לא שיערתיו).

הרה"ת ר' זלמן ב"ברכת המזון"

הרה"ת ר' זלמן בעת אמירת 'ברכה' בחתונת נכדתו

ביום ח' בסיון ה' תשל"ד נפטר לבית עולמו בשיבה טובה כשהוא
"בא בימים" – כפשוטו, וכפירוש הידוע בזה – שהימים היו מלאים
וממולאים.

סיפר ר"א לנדא:

בתקופה האחרונה אחרי פטירת הרה"ח המשפיע רש"ח קסלמן,
ביקשני שמקום הקבורה הסמוך למקום קבורתו של הרש"ח ייועד לר'
זלמן. עשיתי שליחותו, ודיברתי על כך עם הרה"ח ר' אליעזר נאנס
ז"ל, שהיה אז ממונה על זה בכולל חב"ד, והוא אישר לי כי ימלאו את
בקשתו. חזרתי אל ר' זלמן והודעתיו שבקשתו נתקבלה.

יום אחד אמר לי: יש לי הרגשה שלוקחים ממני את המקום ("מיין
ארט").

לשאלתי על פשר הדבר לא ענה לי בפירוט, אלא שזו הרגשתו.

למעשה, יום אחד לפני פטירת ר' זלמן התרחשה התאונה בה נהרגו
ארבעה מאנ"ש שחזרו מחתונת חסידי חב"ד, ובין ההרוגים היה הרה"ג
הרה"ח ר' שניאור זלמן גרליק ז"ל, רבה של כפר חב"ד. הרחש הדבר כך
שהרב גרליק נטמן במקום שבסמוך ר' שלמה חיים...

ר' זלמן נטמן למראשותיו של ר' שלמה חיים...

אגב, מעצם התייחסות ר"א נאנס אל הבקשה ראיתי את גודל
ההערכה שלו לר' זלמן. לא הייתי צריך לומר לו יותר מאשר שכך ר'
זלמן ביקש, והוא התבטא: אם זוהי בקשת ר' זלמן – בודאי שכך
נעשה. וכל זאת בפשטות ובהחלטיות.

זכה, וכפי רצונו האדיר והעז, כל יו"ח הולכים בדרך התורה והמצוות,
חסידי חב"ד ומקושרים להוד כ"ק רבותינו נשיאנו זצוקוללה"ה נבג"מ
זי"ע.

התמים ר' שמואל כצמן ז"ל

מן הנכון והראוי הוא להציב כאן יד ושם לגיסו של ר' זלמן - הרב החסיד התמים ר' שמואל בהרה"ח ר' זלמן אהרן כצמן ז"ל. שר' נחמן רפאל כהן כותב עליו: "זכה לקירוב גדול ביותר מאדמו"ר נ"ע וכן מכ"ק אדמו"ר הריי"צ, וגם היה המסדר קידושין שלו" (ליובאוויטש וחייליה, עמ' 311)

הרה"ת ר' שמואל כצמן

ר' שמואל היה נשוי לאשה הצדקנית המיוחדת, בעלת תבונה ומדות תרומיות, אשת חיל יראת ה' מרת חיה שרה ע"ה (לבית סקאבלא).

נפטר כד אלול תשי"ד. תנצב"ה.

ואלקט בזה מה שמצאתי אודותיו בכתבי רבותינו נשיאנו והחסידיים:

מבעלי המנגנים

סיפר הרבי הריי"צ: בשנת תרס"ג סידרו בליובאוויטש שער הכבוד לאאמו"ר, הדליקו תרי"ג נרות והעמידו את הנרות בכל החלונות. כשאבי יצא מביתו לבית המדרש – הזאל הגדול – להתוועד, משכו בחוט מיוחד שסודר כך שעם משיכתו נדלקו כל הנרות שבחלונות יחד. התמים ר' שאול דוב זיסלין עמד באמצע הרחבה בתור מנצח ובצד השני עמד התמים שמואל כצמן והפעיל את המנגנים. אז שר ר' נטע מפאהר את ה"וואלח" המפורסם שלו (ספר השיחות תש"ה עמ' 42).

ממכתב רבינו הריי"צ בעניין זה:

"אל מערכת התמים, במענה על מכתבם. אודות מכתבו של החכם מר מ. ש. גשורי שי' אודות נגוני חב"ד, ודאי הדבר אשר הנגינה תופסת מקום גדול וחשוב בחסידות בכלל, ובחסידות העיונית של חב"ד בפרט. ברשימותיי נמצאים רשימות וסיפורים מעניינים מעניין זה, אמנם כל זה דורש זמן רב, לחפש את הרשימות ולבקרם מה ראוי לקבוע בדפוס ולסדרם, מה שבהווה הוא דבר כבד.

"אבל כללות העניין לעשות מדור מיוחד בהתמים אודות נגוני חב"ד הוא דבר ראוי. מערכת התמים צריכה לבוא בכתובים עם תלמידי התמימים שהיו מנגנים – כמו הר' אלהנן שי' מרוזוב, ר' שמואל שי' כצמן – ע"י גיסו ר' חיים יוסף

שי' סקאבלא מריגא, הרב ר' שאול דוב זיסלין שי', תל אביב... (אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ, ח"ד, עמ' קע).

קרוב אצל רבינו הרש"ב והריי"צ

"אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זצוקלה"ה היה הסידור של הבעש"ט זצוקלה"ה בהשאלה. הסידור הגיע עבורו בדואר, וכדי לקבלו משם שלח את המשרת ר' נחמן הכהן ז"ל, אשר גם אמר לו שיטבול לפני כן במקוה. יום אחד – זה היה בעשרה בטבת כחצות היום – נכנס לפתע ר' שמואל כצמן (הוא היה אז עדיין בחור), ואמר בשם בנו של כ"ק הרבי, שמי שרוצה לראות את הסידור של הבעש"ט, ילך לטבול במקוה ויוכל לראותו, וכי יראה אותו לכולם" (לקוטי סיפורים, הרח"מ פערלאוו, תשס"ב, עמ' רמז).

כשהרבי הריי"צ לא ישן בלילה...

"שמעתי מר' שמואל כצמן, שפעם נסע עם כ"ק אדמו"ר מהריי"צ, כ"ק נמצא במרכבה [קרון] קלאס ראשון, ור' שמואל במרכבת קלאס שלישי. כאור הבוקר נכנס למרכבת כ"ק לשמש אותו, והנה הוא רואה שעומד באכסדרה ולא בהחדר המיועד לו. וישאל לכ"ק סיבת הדבר למה עומד באכסדרה, ויאמר לו כ"ק, שבהקיותא שלו נמצאת אשה, ומשום איסור יחוד לא נכנס לשם, ונכנסו שניהם יחד, וכ"ק שכב על הספסל, והשתרע גופו הקדוש ידיו ורגליו כמו שעושין התעמלות והעביר ידיו על פניו, וקם כאילו הוא ישן כל הלילה" (רשימות דברים, ח"ב, עמ' קכד).

ממנהלי החשבונות של הישיבה

"מנהל החשבונות [של הישיבה] היה ר' אליעזר קפלן ז"ל, והיו לו עוזרים: ר' שמואל קצמן ז"ל" (ליובאוויטש וחיליה, עמ' 89).

דאגת הרש"ב אודותיו

ובמכתב רבינו מוהרש"ב לבנו רבינו מוהריי"צ כותב לו: "את הכל תודיענו בפרטיות גם מהנעשה עם פאליק ויצחק יחיו. מה נעשה עם ר"ש קאצמאן השי"ת יעזור לו...". (אגרות קודש הרש"ב, ח"ד, עמ' עט).

חוזר מאמר

מרשימות הרבי הריי"צ משנת תרס"ו: "כשיצאתי החוצה פגשתי בשלשה תלמידים היושבים וחוזרים המאמר 'שובה ישראל', והם מר שילם קוראטין, מר מרדכי חפץ ומר שמואל כצמן. הלבנה מאירה והאוויר טוב" (בית משיח, גליון 245, עמ' 43).

כשגזר על ר' שמואל גזר דין מוות...

מספר ר"י חיטריק (רשימות דברים, ח"ב, עמ' קלא'): "בשנת תרס"ה-תרס"ו בעת המהפכה ברוסיה, מרדו במלך הנקרא בלשון רוסיה "צאר" ועשו מעשי תעתועים, כל מי שלא הסכימה דעתו עמהם דנו אותו למיתה ר"ל. גם בלויבאוויטש היתה חבורת בריונים, ובחצר כ"ק אדמו"ר סבלו מהם הרבה. הם ארבו לתלמידי הישבה, ובכל מיני דרכים עשו מארב לסחוב אותם לדרכם, ולהיות חבר בכנופיא הרעה הזאת. כל השתדלותם עלו כמעט בתוהו, ורק בחור אחד הנקרא בערל טשעניגאווער, עלה בידם להמשך אחריהם.

"כ"ק אדמו"ר הריי"צ להיותו מנהל פועל דישיבת תומכי תמימים, קרא לתלמידי הישבה שהיו בעלי כח בגשמיות, ובעלי שכל, שיארבו לבערל הנ"ל בהלכו ברחוב ויביאוהו אליו. וארבו לו במקום שהלך דרך

1. ראה ליובאוויטש וחייליה, עמ' 99 הסיפור בהרחבה (מפרי עטו של הרב החסיד ר' משה רוזנבלום ז"ל).

שם בלי שומרים מהבריונים, ובכח הביאו אותו לכ"ק אדמו"ר הריי"צ וסגרו אותו בהמשרד של הישיבה.

"הכנופיא של הבריונים בהודע להם שהדג שצדו נמלט מהפח, באו לכ"ק אדמו"ר הריי"צ בטענה שהבחור הנ"ל שייך להם, ואיך מלאו לבו לקחת אותם מחברתם, בכח. והראו לכ"ק שיש בידם כלי זין. ויאמר כ"ק, שאודות כלי זין אין אני ירא מכם, ועל טענת שהוא שייך לחברתכם, הנה אני לקחתי אותו מהוריו על אחריות שלי, והנני מחויב להביאו אל אביו, ואני אחראי הן לשלומו הגשמי והן לשלומו הרוחני ולהשיבו אל הוריו.

"וילכו העריצים בפנים זעופות וריקים. ובעוד ימים בא אביו ולקח אותו הביתה. אז באו עוד הפעם באקדחים, ומלאו השרצים את החצר, לערך מאתיים עריצים, וכ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ, סגרו את הדלתות והחלונות, והם ירו באקדחים וב"ה לא ניזוק איש, כי אם חץ אחד או יותר נעצו בכותל.

"בחורי הישיבה לקחו חתיכות ברזל הסומכות את המיטות של שינה שלהם, ויצאו לקראת הבריונים, ופחד נפל על הבריונים, ונסו לנפשם איש איש אל ביתו. בספר הזכרונות שלהם כתבו ונדפס, שדנו את כ"ק אדמו"ר הריי"צ ואת התלמיד שלמד אז בלויבאוויטש שמואל כצמן למיתה ר"ל, (ששמואל כצמן היה מאלו בעלי הכח, שתפסו את ב', וגם מאלו שהבריחו אותם מהחצר)".

ובאותו עניין מספר הרבי הריי"צ:

"בעת שהייתה המחלוקת ע"ד מעות רמב"ן נסע אז עם ר' שמואל קאצמאן לראגאטשעוו לה' טומארקין, כעבור איזה ימים באו מהזשאנדארמערע (משטרה) ללויבאוויטש והגידו לאדמו"ר שהרבה מהחברה השקצים נמצאים

2. ראה "מבוא" לאגרות קודש אדמו"ר מהורש"ב ח"ד ע' 42 ואילך. תולדות חב"ד בארץ הקודש פרק לט ואילך. יגדיל תורה ניו יארק שנה א חוברת ג.

בהוואגזאל בארשע ומחכים לביאת בנו. תיכף מסרו לי זה בראגאטשטעוו, ובאותו זמן הי' לי תמיד אתי רעוואלווער (אקדח), ונסענו מראגאטשעוו לארשע, והכינותי את האקדח שיהיה מוכן. כשבאנו לארשע ראיתי אותם בחלון ואמרתי לשמואל קאצמאן והראתי עליהם שהם עומדים, ויצא שמואל וניגש אליהם ואמר: איר וואָרט אויפן רבי'נס זון, אויב איר טראַכט אים אַ טשעפע טאָן וועט מען פון אייך מאַכן אַש און רויך (אני ממתין לבנו של הרבי. באם סבורים אתם 'לנגוע בו' - הוא יעשה מכם אפר ועפר...) וברחו, כי פחדו מהזאנדרמען (משטרה). (ספר השיחות תרפ"א, עמ' 21).

מלווה את הרבי

בחודש חשון שנת תרע"ח התעתדה להיות אסיפת רבנים בעיר פטרבורג, ואדמו"ר מוהרש"ב נסע אל האסיפה. מלווי הרבי היו ר' נתן גורארי, ר' זאב פאליי ור' שמואל כצמן. באמצע הנסיעה התחוללה הפרעות של הבולשביקים, בסוף חזר הרבי לרוסטוב (ר' רפאל נחמן הכהן, שמועות וסיפורים, מהדורת תשכ"ד, עמ' קג).

"צאתכם לשלום" לרבי

מספר ר' יהודה חיטריק (זכרונות הרי"ח, עמ' 168): "נתדבר עם האברכים התמימים [אחרי מאסר וגאולת אדמו"ר מוהריי"צ] – חותי הרב [אהרון תומראקין] ואני, והתמים מאיר גורקאוו והתמים שמואל כצמאן, ועוד אחדים שאיני זוכר שמם – שניסע לכ"ק אדמו"ר לומר "צאתכם לשלום"..... בשמחת תורה דיבר כ"ק מעט מזעיר, והבטיח שבקרב נתראה..."

כשנאסר ע"י הג.פ.או...

עוד מספר ר' יהודה חיטריק (זכרונות הרי"ת, עמ' 202): "בשנת תרצ"ט, לערך חנוכה, אנכי עומד על יד המכונות שעבדו ע"י מנוע, והבטתי בחלון, ונדמה היה לי שאני רואה בעיני שלפני ביתי על המדרכה הנגדית הולך הרשע דוד יצחק יש"ו... בלילה הלכתי לבית הכנסת 'מעשצאנסקי' וסיפרתי שראיתי בעד החלון את המלשין הידוע. ויאמרו שיודעים המה, והיה בבית הכנסת, וראה שם את אחד התמימים, אברך טיפש, מחוסר שכל ישר, ושאל לו ד"י אם יש כאן אברכי תמימים. הטפש אמר לו: יש כאן יהודה חיטריק... גם יש פה אברך נחום יצחק פינסאן... בדרך הילוכו עם הטיפש, נודע לו מכל אברכי התמימים הדרים בחראקאוו... ביום הש"ק... [חקר אותי חוקר של הג.פ.או.] במוצש"ק נודע לי, שבזו השעה שהיו אצלי בחקירה היו שלוחים אצל כמה – אצל ר' מאיר גורקאוו, וגם אצל ר' שמואל כצמן, ור' נחום יצחק פינסאן, וגיסי צמח (גורביץ'), והרב א"ב פויזנער... והנה למחרתו של שושן פורים, בבוקר השכם, והנה באו בני ר' נחום יצחק פינסאן ודפקו בחלוני, ושואלים: האם יהודא בבית, האם שלמה בבית? וקראתי להאברך שיספר מה קרה. ואמר שאת אביו אסרו בלילה זה אנשי הג.פ.או. ואת צמח גורביץ' גיסי, ואת הרב אברהם ברוך פויזנער, ואת ר' שמואל כצמן, ואת ר' מאיר גורקאוו... עבר ב"ה חג הספח. כל האסירים – נודענו – נמצאים זה חדש ימים במאסר, ביסורים ובלבולים. אחר שיצא ופטרוהו בעבודה ב"לאגער" בסיביר, סיפר לי גיסי צמח גורביץ' שידע שלא יתנו להמשפחה להמציא אוכל ומצה... ושלא הודיעו אפילו איפה הם נמצאים, סגור ומסוגר. שמעון, בנו של ר' שמואל כצמן, היה אז איש חיל בצבא. וכאשר נודע לו שאביו סגור על לא דבר, לא נח ולא שקט – הרעיש עולמות, ושלח מכתבים בכל ה"אינסטאנין" בטענות ותביעות שיוצאו לחופשי את אביו. וזעקותיו וזעקותיו עלו עד לשמים, ואחרי הפסח יצא לחרות".

התמונה שצולמה בעת שר' זלמן היה בעיצומה של עבודת התפילה
the photograph of R' Zalman portraying his remarkable kavana in teffila

אָ לייבאַוויטשער תּמּים

